1853-267

Б.А.Н.

B94791

ЗЕМЛЕДЕЛІЕ

СЪСТАВЛЕНО

ОТЪ

НИКОЛА ИКОНОМОВИЧА,

ЖЕРАВНЯНЦА.

Цена са 6 гроша.

ПРОВЕРК
2004

№ 15855 1855/267

ЗЕМЛЕДѢЛІЕ

сѫставлено отъ

НИКОЛА ИКОНОМОВИЧА

жеравнѧнца.

БИБЛИОТЕКА НА Н. НАЧОВЪ СОФИЯ

Б. XII. 39.

БѢЛГРѦДЪ.

Въ Княжеско-Сѫрбската Печатнѧ.

1853.

Къ потѣ лица твоегѡ снѣси хлѣбъ твой, донде же возвратиши сѧ въ землю, отъ неѧже взятъ еси: ꙗкѡ землѧ еси, и въ землю ѿидеши.

Битїѧ глава, г҃. стихъ, 19.

Предисловїе.

Ако и да нематъ нашите Бѫлгари големи поместїѧ [чифтлици], каквито въ настоѧщата книжка са помѧнѹватъ, повечето обаче са занимаватъ съ земледелїето и иматъ понѧколко нивѧ, градини, лозѧ, овци, и дрѹги добитаци. И право да кажа, по млозинита Бѫлгари сѫ орачи, градинари, овчери, и различни скотовѫдци, не само у Тѹрската Държава, у колто е най голѧмото имъ количество, но и у дрѹгите чѹжестранни земли дето живеѧтъ сичките сѫ почти таквиси. За тѹй мислѧ че тази книжица, ако и

да ги не научи много нѧщо за занѧтїѧта имъ, то поне ще имъ бѫде мѫничакъ водитель, ако не на самите тѧхъ, ато на децата имъ; защо като иматъ на рѫце реченната книжица, и ѧ прочитатъ, безъ да сѫ отишле їоще на нива, градина, овчарѧкъ и пр. и пр. ще иматъ добри и основни понѧтїѧ за земледелїето и скотовѫдството. Отъ таквась надежда ѧ издавамъ на светъ, и са надеѧ на моите единородци да ѧ прїемнатъ благосклонно и усердно.

Въ Разградъ.
Презь Марта на 1853. г.

Н. И. [Дели-орманскїй].

ЗЕМЛЕДЕЛІЕ

ВВОЖДАНІЕ.

Земледелїето е не токо едно отъ пѫрвите занѧтїѧ на челѧка, но и най полезно отъ сичките дрꙋги, защото е изворъ на сичките добрини и истинско богатство на единъ народъ, когото храни и мꙋ подава сичките нꙋжни за живенїето. За тꙋй и справедливо са почита и са привожда ежедневно въ напреднина ꙋ просвещенната Европа, защото помага за изобилїето и доброто домоправленїе отъ което зависи общото и особно на секиго челѧка благополꙋчїе.

Долните прочее зарѧчванїѧ за земледелїето не ще бѫдатъ безполезни и праздни, но твѫрде полезни и потребни

на тахъ, които ще са упражнаватъ въ толкось нужното и полезно на человешкій животъ домоправленіе.

§. 1.

Заради поместїата.

Който има отъ родителите си поместїе или желай да си купи, той най перво трява да знай кое поместїе са сяди за по добро, та, или да не купува безполезното, или да купи полезното. Тай най добро поместїе са сяди то, което има долните дето ще кажа добрини. Нивите трява да иматъ здравъ въздухъ, място торно, и една часть да лежи на полето, а друга часть да има могили камъ истокъ или камъ пладне малко стрямни, отъ които едни да сѫ уработени а други неуработени, и да не сѫ далечь отъ море или плавателна рака, за да могатъ земледелните плодове да са износятъ, и да са виосятъ стоки. Поле-

то трѧба да е разделено на ливади и нивѧ, и тїи да са дѫржѫтъ съ поместїето. Могилите едни да сѫ пусти отъ дрѫвѧ, за да помагатъ на пшеницата, колто и поносѧ обаче въ умеренно сухи и мазни полени, а не въ стрѫмни мѧста; за туй и високите ниви трѧба да иматъ полени и да сѫ мегко стрѫмни и прилични съ полското мѧстоположенїе. Пакъ други могили трѧба да сѫ украсени съ плодоносни дрѫвѧ и лозѧ. Добро би било да са намерватъ близо и каменнци, щото ако стане потреба за нѧкоѧ направа, да даватъ камани за строенїето. Трѧба да има и гори за дѫрвосеченїе, и дѫбрави за ловъ, блата или рѧки за риболовство. После да има да текѫтъ непрестанни извори по ливадите, по градините и по полените. Нека да има и стада отъ четверокраки добитаци, които пасѫтъ въ обработани и трѫнѧни мѧста. Рѧдко са намерѧтъ поместїѧ които да иматъ сичките горе речени добрини, но по близо при тѧхъ сѫ които и-

матъ повече отъ реченните преимущества. Който прочее иска да си купи поместїе, трѧба много пѧти да го види, защото съ едно погледване, или изгледване, не може позна нито скудостите, нито скритите добрини, които подирь малко може да са открїѧтъ и сетне такѧвъ куповатетель, или строитель са кае. Както не е свойственно на разуменъ челѧкъ да купи кое-да-е поместїе, или да са измами отъ удоволствїѧта на мѧстото, и отъ соразмерностьта на веселите нѧща, тѧй на истина е свойственно на трудолюбивїй домувладика, каквото поместїе купи да го направи да печели и да ползува. Защото и за най тешкїй воздухъ изнамериха са много спомощи съ които са исцерѧва вредителната нечистота, и въ сухата земѧ може прилежанїето и благоразумїето на земледелеца да победи бесплодїето на мѧстото. Никоѧ нива ни са обработва безъ полза, и работнико съ опитването получава щото да ѧ направи по добра. Доброто обработва-

не направѧ и най доброплодните ниви по плодородни. За тѹй трѧба да прави сѧкакви опити, по вече на благата земѧ, защото нестава нито трѹдо, нито разносѧнето напраздно. Междѹ селските зданїѧ най пѫрвото мѧсто содержаватъ селските кѫщѧ на онесь господари, които иматъ големи поместїѧ, въ които има стаи не само за тѧхъ и за децата имъ, но и житници за житото, конюшни за коноте, гѫлѧбници за гѫлѧбнте, кѹрници за кокошките, и дрѹги таквись потребни направи. Много е полезно да знай домѹвладиката какъ да си направи селската кѫща, и колко полезно да ѧ распореди. Перво ѹбо не трѧба да са правѧтъ селските кѫщѧ нито по големи нито по малки отъ колкото изисква мѧрката на поместїето, чи и дкете сѫ за вреда на домоправленїето, защото ако е зданїето по голѧмо отъ колкото трѧба, тогись строителите на поместїето трѧба не токмо съ много пари да правѧтъ зданїѧта си, но и съ по

големи разноски да ги обдѫржаватъ, ако ли сѫ по малки споредь соразмерностьта на поместїето гѹбиса плодо, защото мокрите и сѹхите произведенїѧ лесно са развалѧтъ, ако не има покриви за тѧхъ, или ако сѫ неприлични заради тѧсното мѧсто. Споредъ мѧрата на именїето си трѧба домѹвладиката и добре да обитава, щото ако живей въ града, да пребивава съ радость и на поместїето си, и ако живей на поместїето си да поминѹва тамъ съ голѧмо благодаренїе. Нека прави прочее строительо съ благолепїе, обаче да нестава твѫрде много любосозидатель, но нека има въ двора си толкось зданїѧ, колкото са нѹжни на кѫщното управлѧване. Като сѫ заправи зданїето трѧба не само на здраво мѧсто да са заправи, но и най на високото мѧсто да са направи, защото ако би содержимїй воздѹхъ да е развалѣнъ, докарва на телото много болести. Има нѧкои мѧста, които презь голѧмата лѧтна горещина не осещатъ толкова голѧмъ

пекъ, но зиме причинаватъ нетърпима студь. Други пакъ зиме сѫ хладни, а лете сѫ много горещи. Да са нахожда убо въздухъ смесенъ отъ топлина и студенина, когото има май средната височина на една могила, защото нито заради голямата низкость зиме замрѫзва, нито пакъ лете отъ топлите испаренїя са горещи, нито заради голямата височина на планините подлежи на ветренните стремленїя и на зимната студенина, и на лятната горещина. И тѫй на средната могила мястоположенїето е най доброто, но да са направи кѫщата вѫрху място малко издигнато и височко за да не спусти могилата отъ вѫрха си порой и да развали основанїята. Добре е да има вѫтре въ двора или отъ вѫнъ сякоги да тече единъ источникъ, и на близо да има гора за дѫрва, и ливади за сено. Ако нема течна вода, трява да сѫ ископай близо кладенецъ, който да не е нито много дѫлбокъ, нито горчивъ и соленъ. Ако ли и тїя

нема, и малка надежда остава да са най-
де течна вода, трѧба да са иаправѧтъ
щерни, въ които да са сбира дѫждовна-
та вода. Но и тѧ тогись само е добра,
коги са привожда презъ прѫстѧни кюн-
кове въ една покрита щерна. За рас-
творенїе на лѧтната горещина, и за весе-
лїе на мѧстото млого ползꙋватъ вадите,
които чꙋчꙋрижатъ, и които їоще, ако
го допрости мѧстоположенїето, трѧба да
са докарватъ и въ кѫщата. А кѫщата
трѧба да гледа кѫмъ здрави места, по-
вече кѫмъ истокъ и пладне, а кѫмъ бо-
лестни кѫмъ полꙋнощь. Подобно не трѧ-
ба да има мочори близо при зданїѧта,
нито голѧмъ пѫть свѫрзанъ, защото то-
ва презъ голѧмата горещина изпарѧва
вредителни пари, и храни много досадни
мѫнички животни, които съ рой са спꙋ-
скатъ врѫхъ человеците, при това раз-
валѧтъ презъ сичката година земледел-
ските сечава и кѫщните сѫдини съ мꙋ-
хлѧ и гнилость. Вреди домоправител-
ството и честото преминꙋване на пѫт-

ниците, които стрѹватъ не малакъ убитакъ както и безмерното страннолюбіе. За тѹй трѧба да отбегне таквисъ убезпокоенїѧ и досажденїѧ, и да направи селската си кѫща нито на пѫть, нито на болестно мѧсто, но малко далеко отъ него и на по високо мѧстоположенїе, чтото челото на кѫщата да гледа кѫмъ истокъ. Защото таквосъ мѧстоположенїе доставлѧва лете и зиме благорастворено состоѧнїе на вѧтровете, и колкото повече лежи зданїето на истокъ, толкосъ по добре може лете чрезъ ветренното веѧнїе да са прохлаждава, и толкова по малко зиме да са убеспокоѧва отъ бѹрите, и слѫнцето коги са ражда да растопѧва по лесно леда и сланата; защото са чете за болестно зданїето, което нема слѫнце, и което неподлежи на топлите ветрѧнни веѧнїѧ, понеже нощната слана и влажнина неможе да изсѫхне добре, и да са испари. А тїѧ докарватъ и на хора, и на добитаци, и на растенїѧ вреда. Зданїето убо на селската кѫща трѧба да ста-

не споредъ дохода на поместїето и споредъ именїето на домȣвладиката. А домо на строителѧ трѧба да лежи на малко по високо и по сȣхо мѧсто, єдно за да забранѧ поврежденїето на основите, дрȣго да има красно гледане. При това трѧба да са погриже домоправительо да е забиколенъ съ градини и съ плодоносни древеса и ливади. Но сичкото лице да гледа тѫй кѫмъ югъ, щото да има на крилото си утренното слѫнце зиме, и їоще малко нѧщо да са грее отъ зимното бечернїо слѫнце. Тѫй може да има зиме слѫнцето, а лете да не е толкось подъ пекове. Разделенїето на дома трѧба да е таквось, щото да има много стаи, една съ дрȣга соединени за лете и зиме. Зимните стаи трѧба тѫй да са распорѧдени, щото да може слѫнцето зиме цѧлъ день да ги грее. Общо да кажемъ, стаите, разделени споредъ времената годишни трѧба да гледатъ кѫмъ разни страни на света, то есть летните кѫмъ северъ, зимните кѫмъ югъ,

пролетните и есенните къмъ истокъ. Да внимава обаче да не созиди, което млозина сториха заради водата, селската къща върхъ най долните долини, и да предпочето малоденното веселїе отъ здравїето на онесь, дето живеатъ вътре, което толкова повече трява да са бои ако мастото, дето обитава строительо лете подлежи на болести. Готварницата трява да е голяма и висока, щото и атажите да съ безопасни отъ пожаръ, и къщните да могатъ сякоги съ спокойствіе да пребиваватъ въ нея.

§. 2.

Заради конюшни, земници, и житници.

За скотовете нека са направатъ таквись обори [ахъри,] щото нито отъ студьта, нито отъ горещината да са убезпокояватъ. Рогатите добитаци трява да иматъ двойни обори, за зиме и

за лете; а дрѹгите животни, които трѧба да сѫ въ двора на кѫщата, нѹжда е да иматъ покрити обори, и дрѹги открити високи граждове, щото въ едните да сѫ спокойни зиме а въ дрѹгите лете. Но сичките легла на добитаците тѫй трѧба да са направѧтъ, щото да не може дѫждо да преминѹва вѫтре, и влажностьта що са намира въ тѧхъ скоро да са истича навѫнъ, щото нито основите на стените, нито краката на добитаците да са повреждаватъ. Ѧслите да не сѫ по високи отъ колкото могатъ коньо или воло като е правъ безъ мѫка да стига сеното и да ѧде.

Освенъ това нѹжда е да иматъ селските кѫщи вїноположници, то есть изби за вїно, и ако има лозѧ да има и кораби, плевници и житници, за да могатъ течните нѧща, както вїното, ракїата, млѧкото и дрѹгите водни да сапазѧтъ добре въ магазините, а сѹхите, както пшеницата, сеното, сламата, да са

сбиратъ на послани съ дѧски мѧста. Въ житниците вѫзлазами по стѧлби, които трѧба да иматъ малки прозорчета за северните вѧтрове; защото тѧй климато бива престуденъ и умерено влаженъ, та тѧй и двете пазѧтъ много време неповредни нанесените рожби. Вїноположницата трѧба да е отдалечена отъ лайника, и отъ дрѹги нечистоти, които испарѧватъ мрѧсна вонѧ; защото таквись пари развалѧтъ вїното. Най сетне трѧба да има въ двора една пещь за да пекѧтъ хлѧбъ, и две поне малки локви, едно за патките, юрдечките и за дрѹгите животни во обще, дрѹго за намокрѧне на обрачи и тоѧги и дрѹги таквись нѧща нѹжни за нашата работа. Тѧй трѧба да нма и два лайнннка, на едина да са трѹпатъ новите лайна и да са дѫржѧтъ една година, а оть дрѹгїй да са износѧть ветхите вѫнъ за торене. И двата обаче, както и локвите трѧба да иматъ малко стрѫмность заградена, и каменошостлана плоскость, за да не оставѧтъ влажностьта

да истича; защото много е полезно да пазатъ лайната силата си, и да сѧ мокри сѧкоги отъ влажнината си, щото, дето и да са нахождатъ междꙋ сламата семена отъ тѧрни, и отъ дрꙋги вредителни трѧви, да са погꙋбватъ и да не поникватъ кога са донесѧтъ, на едно съ лайната на никата, много диви корени междꙋ пшеницата.

§. 3.

Заради различїето на земѧта.

Земледелїето са занимава повече въ работенето на земѧта, въ обработването на растенїѧта, и въ скотовѧдството.

Главнїй предметъ на земледелїето е несомненно работѧнето на земѧта, колто подава намъ плодовете, отъ които имами нꙋжната си храна. Но предъ да са разоре земѧта и посей, трѧба перво да са опита и да са предготви защото има четири вида земѧ, пѧсачлива, варо-

вита, прашна и клисава. Пѧсачливата е отъ сичките най лошава. Прашната, сиречь черната земѧ е израдна. Варовитата повреждa растенїѧта съ топлината си, и сѹшината си. Клисавата повреждава въ влажно време, съ клисавината си, а въ сѹхо време, съ ѧкотата си. Земледелецо обаче знай да размесва едната съ дрѹгата и да ги поправѧ, и тѧй да ги предоготовлѧва за сеѧнето на пшеницата. Опитва и кой видъ пшеница прїема тась или онась плоскость; защото сѧ три вида плоскости за пшеницата, полска, могилска, и горска. Поле обичатъ земледелците не совсемъ равно, но малко стрѧмно. Могила кротко и мирно возвишена. Гора не висока и стрѧмна, но дрѧвѧста и травѧна. На секи родъ содержаватса шесть особни вида, защото земѧта е тлѧста или тѧнка, рѧдка или гѧста, влажна или сѹха, които свойства като са смесѧтъ помежду си стрѹватъ много различїѧ на нивѧта. Сичките почти растенїѧ и сичката пше-

ница обичатъ повече полска земѧ, и успеватъ по добре на тлѧста земѧ, а не на тѧнка, и на рѧдка, а не на гѧста; и не є дрꙋго обработването на нивѧта, освенъ разреденїе и ꙋмесване на земѧта. Твѧрде голѧма печалба подава мазната земѧ, както и рѧдката, понеже приносѧ много плодъ, а изисква малко разносванїѧ, и сѧкакво щото ище става съ малакъ трꙋдъ и разходъ. Подирь неѧ є тѧлстата и гѧстата земѧ, защото заплаща съ лихва иждивенїето и трꙋда на земледелеца.

Третїото мѧсто содержава влажната земѧ, защото и безъ иждивенїе може да пренесе плодъ. А нема по лошево мѧсто отъ сꙋхото, гѧстото и тѧнкото, защото трꙋдно са обработва, и ако са обработи, є неполезна, и ако да са остави за ливади и пасѧне на добитаците, не дава доколенъ доходъ. И тѧй тꙋй мѧсто и да са обработи и да са необработи не возблагодарѧва земледелеца.

§. 4.

Заради наторяването.

Всяка земя убезсилена отъ плода, когото принесе, той часъ са поправя ако са спомага съ лайна, и получава пакъ силите си, които загуби отъ плодоносїето. Има три особни видове лайна, птичешки, челешки и скотски. Птичешките сѫ най добри дето са вадятъ отъ гѫлѫбниците, следъ тяхъ сѫ лайната на кокошките и на другите птици, предпочитатса обаче гѫлѫбските. Втори сѫ челешките лайна, които трява да са размесятъ съ слама, и сякаква друга сметь, защото тїи сѫ много горещи, и като не са размесятъ съ друго изгоряватъ земята. Третите лайна сѫ скотските, т. е. конски, магарешки, волски, овчи, кози и свински. Най добри сѫ волските, овчите и конските. Най лошави отъ сичките сѫ свинските. Освень тяхъ е употре-

бително за наторѧването на нивите пепель, сажди, листите на дрѫвѧта и корените имъ, слама, растенїѧ различни, тѫрни, и тѫрсти размесени съ сметь оть двора и съ дрꙋги таквись нечистоти. Но както є известно че нивата посѫхва, ако не са наторѧва, тѫй изгорѧва ако безмерно са тори. За тꙋй є добре да го прави земледелецо често, а не безъ мѧрка.

§. 5.

За орането, сеѧнето и женането.

Подирь тїѧ земѧта са оре съ ралото, и са разбиватъ едрите бꙋци съ копралѧта, после са прѫска семето, и са заравѧ съ влака, което є едно сечево желѧзно или дѫрвено, и има много остри зѫби, и като са влачи вѫрхꙋ разораната прѫсть, зарива семето.

За семе избиратъ земледелнците най доброто, най ꙋзрѧлото, и най чистото

пшенично зѫрно. Едно жито са сей есень, и лежи цѧла зима въ нивата, за което са нарича и есеница или зимница. Дрѹго пакъ са сее пролѧть и остава токо три месѧци въ земѧта и са нарича пролетница или летница. И двете тїѧ жита озреватъ лете, само понѧкои мѧста по рано, а по дрѹги по кѫсно. Както ѹзрей пшеницата не забавно трѧба да са поженва; защото отложенїето е вредително, перво че врабците и дрѹгите птици ѧдѧтъ зѫрната, и второ ѿще защото зѫрната, и самите класове кога имъ исѫхнатъ стеблата падатъ доло; и ако повеѧтъ бѹйни вѧтрове, то тогись пада по голѧмата часть вѫрхѹ земѧта и са погѹбва. За тѹй не трѧба мѧне, но кога ѹзрей доволно пшеницата, предъ да заѧкнатъ совершенно зѫрната, да са стрѹва жетвата. Тѧ са стрѹва съ разни начини, защото по нѧкои мѧста отрѧзватъ стеблото съ сѫрпъ или коса, и ѹпазватъ го дѫлго, по дрѹги го отрѧзватъ до земѧта, пакъ по дрѹги го истрѫгватъ съ

коренъ. Тѫй поженатата пшеница навѫрзва са на снопи, правѧтса на крѫстци, сетне са приносѧтъ на гѹмното, или ако є много жетвата снопите оть крѫстци са стрѹпватъ на големи кѹпни, и, като стоѧтъ на нивѧта, приносѧтса по малко и на отака. Сетне начина вѫршитба, коѧто правѧтъ повечето есень спорѧдъ разни начини; защото на мѧсти са вѫрше съ дикани, на мѧсти са тѫпче съ краката на добитаците, а дрѹгаде са бѫхте съ криваци. Като са разделѧтъ зѫрната оть сламата, което става чрезъ отвѧването, исипва са тогись пшеницата въ житниците и са намества добре, за дане са ѧде оть червите или нѧкакъ са повреди.

Примечанїе.

Освенъ работѧнето на земленните плодове земледелецо са занимава да сее и ленъ, конопи, тютюнь, брошъ, шафранъ, кимїонъ, рѧпа и пр. и пр. Подобно са занимава и въ градинарството, на което

повече са относатъ овощїата и зелїата, отъ които по голямата часть продава въ ближнїй градъ, дето или самси ги заносѧ, или другъ дохожда да ги купува.

§. 6.

Заради градините.

Градината на зелїата трѧба да е заградена добре за да не влазатъ нити человеци нити добитаци. Старовременните градинари предпочитали самотрѧненїй плетъ отъ днешнїй плетеннїй, защото не токо по малко иждивенїе иска, но и повече време трай. И трѧба да е убезбеденъ съ големи трѧнаци. За зеланїй вертоградъ трѧба да са избере едно мѧсто близо при кѫщата, и да е толкосъ тлѧсто, щото да може отъ еднинъ кладенецъ да са пои. Трѧба да са погриже земледелецо да не е градината близо при отака, или при голямъ пѫтъ, за да не заносѧ ватро въ неѧ сламата, коги ве-

ѧтъ на гѹмното, и да не са напрашва коги тичатъ колата изъ пѧтѧ, защото и двете повреждатъ зелїѧта. За распоредѧване и раскопаване на мѧстото има две времена, защото и семената на зеленчѹците сѧ двавидни, и нѧкои са сеѧтъ есень, а нѧкои пролеть. Коги наближава време за сеѧне трѧба мѧстото да са ѹплѧви отъ дивата трѧва и да са натори, и толкось прилежно да са раскопае, щото прѧстьта да са размеси съ лайната. Раскопаната земѧ са разделѧва на клетки, които обаче трѧва да сѧ тѧй распорѧдени, щото лесно да стигатъ на градинарите рѧцете до половината на шарочината имъ, за да не са принѹждаватъ онесь, които плѧватъ да притѧпкватъ семената, но да влазѧтъ и да очистватъ неповредно половината клетка. Тѧй и овощѧната градина, предъ да са насадѧтъ овошките, трѧба да са загради добре щото да забранѧ влазѧнето не токо на добитаците, но и на человеците, защо ако врѧховетe на овощїѧта са у-

лаватъ съ челешка рѧка, или са ѧдѧтъ отъ скотовете не могатъ да порастѧтъ. Во общо е полезно да разсажда земледелецо плодоносни древеса, и да остава доволно разстоѧнїе помеждꙋ имъ, за да иматъ нꙋжната влага, и да не са притиска безсилното и слабото древо отъ силното, защото не е нито споредъ сила нито споредъ голѧмина равно, и расте въ неравно временно разстоѧнїе. Сѧко клонче на сѧка овошка може да са пресади, ако да не е не прилично съ кората на което са прасажда, ако ли е прилично безъ сꙋмненїе може изрѧдно да са пресади. Три вида пресажденїѧ оставиха намъ старовременитe хора, едно, чрезъ което като са отреже и разцепе дрѧвото, прїема прерѧзанитe клончета; дрꙋго чрезъ което като са пререже прїема кѧтре междꙋ кората и веществото семената, и идкете тїѧ са правѧтъ пролеть; третїо, чрезъ което земать очите съ малко кора отъ нѧкоѧ младочка и като прерѧзватъ дрꙋга и разцепватъ кората ѝ,

залепѧтъ тамъ окото и го опасватъ добре съ конецъ. То пресажденїе назоваватъ земледелците окопресажденїе, и са стрꙋва лете

§. 7.

Заради лозїѧта.

На земледелїето надлежи и работѧнето на лозїѧта, което е трꙋдно и не толко придобивно както онова на плодовете, но е нꙋжно и полезно. То са сажда повече въ гористи мѧста дето пшеницата не полꙋчава и не става. За тꙋй жителите на таквись мѧста са занимаватъ да работѧтъ лозїѧ, и съ тѧхъ придобиватъ нꙋжните за живеѧнето, а многажди и предобиване не малко, защото лозѧ на таквось мѧсто богато награждаватъ и иждивенїето и потовете на работника. Млого спомага да знай челѧкъ на коѧ прѫсть и подъ кой вѫздꙋхъ да посажда лозїе; защото не става

на сѧко мѧсто. Най хꙋбава земѧ за лозїето е рѧдката, праздната, тѧнката, и сꙋхата, за да снабдѧва на корените сокъ който да не е ни горчивъ, ни соленъ, за да не разволѧ вкꙋса на вїното, и да не забранѧ порастването на лозината като съ крастава ражда. Воздꙋхъ иска лозето нито стꙋденъ нито горещъ, но повече топалъ отъ колкото стꙋденъ. Повреждa са повече отъ дѧждовете, а не отъ бездѧждїето, и обича по добре сꙋхо време, а не влажно, и тѧнакъ воздꙋхъ отъ силенъ вѧтръ. И тꙋй е прехꙋбавото качество на мѧстото и на воздꙋха.

§. 8.

Заради скотовѧдството.

Съ земледелїето е сѧединено скотовѧдствотото, което е най изрѧдно и най нꙋжно на домоправленїето. То са занимава особито за умноженїето, гладането, удобренїето и вѧдането на нѧкои доби-

таци и птици. На добитаците принадлежатъ воловете, коните, овцете, козите и свините, а на птиците, кокошките, гѫските, юрдечките и гѫлѫбите. Скотовѫдительо има отъ лайната, отъ вѫлната, отъ млѧкото, отъ маслото, отъ сиреното, отъ ѧйцата, и отъ продажбата на млади и стари животни голѧма полза. На скотовѫдството сѫ неизбежно нѹжни ливадите за моравата, колто дава на животните прехарна храна. А обработѧнето на ливадите има потреба отъ голѧма грижа, а не отъ отъ голѧмъ трѹдъ. Перво убо да не оставѧ земледелецо корени, трѫнаци, или дрѹги по силни и потребни травы да никнатъ, но да ги искоренѧва въ прилично време. Сетне да не пѹска свинете да пасѧтъ, защото тїи разраватъ земѧта съ мѹсѹрата си, и искоренѧватъ мѹравата, нито дрѹги големи добитаци, освень ако би да е земѧта сѹха млого, защото инакъ ѧ пробиватъ съ нехтете си, претѫпкватъ корените на сеното и го развалѧтъ. Най

после по тѧнките и стрѧмните мѧста нека са спомагатъ презъ Февръарїа съ наторѧване, и сѧко друго твръдо нѧщо, което са упира на косата, нека са сѫбира и хвѫрлѧ далеко отъ ливадите. Нѧкои ливади заради многовременното си опустошенїе сѫ покрити съ ветахъ или едръ мѫхъ, които иматъ обичаи земледелците да ги попрѧватъ като распрѧснатъ семена отъ житницата и като хвѫрлѧтъ лайна вѫрху тѧхъ. Но никое отъ тїѧ наторѧванїѧ не ползува, колкото ако многажди прѧскатъ пепель; защото тѧ погубва мѫха. Но тїѧ средства кѧсно превождатъ действїе, и най действителното е да са разоре сичкото мѧсто. Сеното са покосѧва хубаво предъ да посѫхне сѫвсемъ, защото подава по голѧма и по добра храна на скотините. Има умеренность на посѫхването му, щото да са сѫбира нито млого сухо, нито млого сурово, защо коги загуби сичката си влага става като слама, а коги са сѫбере много влажно изгнива, а многажди,

ако би да са запали, причинава голамъ пламень и пожаръ. На времени са случава голамъ дъждъ коги земледелецо коси сеното, и ако са е намокрило, не е добро тутакси влажно да го обраща, но да го остави да изсъхне отъ горе на слънце, после да го обърне, и като изсъхне добре и отъ двете страни, тогисъ да го сбере съ вилата, и да го направи на купчинки. Подиръ това да са не бави да го пренесе подъ покривъ, ако ли не е возможно да са принесе въ двора изведнъшъ зарадъ голамото си количество, трабва поне както изсъхне добре, да са направи на купи, на които върховете да са остри, защото съ такъвъ начинъ са упазва добре сеното отъ дъжда. Но и ако не би последовалъ дъждъ, не е безполезно да са направатъ купите островръхи, за да са отпути голамата влага, и да са испари. За туй иматъ обичай разумните земледелци и като са принесе сеното подъ покривъ да не го туратъ тутакси въ сенницата, доде не стои наколко дни на купи, за да са испари добре, щото да не изгнїй и са развали.

Дето нематъ таквись ливади иматъ обичай земледелците да разделяватъ угарьта на разни отделенїя, и тяхъ еднашь ги сеятъ съ пшеница, а дръги пятъ съ разни трави за морава. Тїи трави сѫ многовидни. Божа трава, звездель и овесь. Но мидическата морава е най добра и най полезна трава, защото като са посей еднаждь, трае до десеть години, коси са сяка година по четири пяти, на времени и шесть; тя наторява угарьта, угоява секи скотъ, който са е развалилъ и испръсталялъ, тась трава е лекарство на сяко болно животно, и единъ арпанъ. сто четвероръголни мери, съ таквась трава посаденъ, сосва презъ цяла една година за три коня. Млого е полезно да са пахожда и агнешката трава въ угарьта, защото млого понося на пчелите, на кокошките, на воловете и на секи скотъ, защото скоро затластяватъ отъ нея, и подава на овците млого мляко, и са употреблява за млого месяци като сръова и сръха за тяхъ храна; при това пониква на сяка угарь безъ да са накакъ повреди.

§. 9.

Заради воловете и кравите.

Който желай да си купи волове за да работи земята, трѧба да позиава кои сѫ и отъ какво са познаватъ добрите волове. Добрите млади волове трѧба да са четиреуголни, и да иматъ добри, големи и силни рогове, широко и обло чело, дебели и космати уши, очи черни и устни, носни дупки дихателни и надигнати, вратъ кравенъ, и гуша да виси доро до колените, гѫрди широки, плешки силни, куремъ голѧмъ и валчастъ, ребра распростерени, кѫлки валчасти, гѫрбъ правъ и равенъ, или малко навѫтре хлѫтналъ, бедра сални и прави, но по вече кѫси, големи ходила, дѫлги и дебелокосмати опашки, дебело и кѫсо тело, червена или сива краска, и преголѧмо осѧзанїе. Добръ бикъ са сѫди, който е голѧмъ, силенъ, и питоменъ,

а споредь дрѹгите стави трѧба де е сѫвѫршенно подобенъ на вола, защото не различава по дрѹго отъ подвитїѧ волъ, освенъ дето има дивъ погледъ, по кѫси рога, по дебелъ вратъ, и толко голѧмъ, щото е най голѧмата часть па телото, и кѹремъ мало по вече прибранъ. Кравите са много добри, ако иматъ високъ и дѫлгъ образъ, големи кореми, широки чела, черни и издигнати очи, гладки, легки и черни рогове, гѫстовласати уши, прибрани бѹзи, големи гѹши, дѫлги опашки, умеренно големи ногти и бедра.

§. 10.

Заради коните.

Доброто естество на жребеца са сѫди ако е сабѹденъ, не страхливъ, и не са смѹщава нито отъ виждане нито отъ чѹване на ненадейно ново нѧщо; ако тича предъ конското стадо, ако навремени заради пѫргавина и развеселенїе са над-

бѫрзава съ подобните си на багане, и ги надминѹва, ако прескача изведнѫшъ трапъ, и преминѹва презъ мостъ и рака. Тези сѫ опити и доказателства на единъ добръ жребецъ. А образо на телото е добро и красно ако има вѫзмалка глава, черни очи, отворени ноздри, дѫлшки и остри уши, широкъ и кѫсъ вратъ гѫста и на десната страна распространа грива, широки и добромеснати гѫрди, големи и надигнати плешки, вити ребра, двоинъ гѫрбъ, гѫстъ кѹремъ, крѫстъ широкъ и кѫсъ, дѫлга и все власата опашка, равни, прави и високи бедра, валчести колени и малки, вити задници, тлѫсти кѫлки, ногти ѧки, висови, праздни и валчести, съ средни венци. Тѫй прочее трѧба да са изображава сичкото тело, за да е голѧмо и високо, и споредъ зрениѣто леснодвижно, и споредь дѫлжината колкото го опрощава образо вито. Похвални са коните които отъ питомнїѧ си нравъ ставатъ слабѹдени, и отъ слабѹдени ставатъ питомни; защото тїи сѫ и

на слѹжба най способии, и на трѹдовете най тѫрпеливи. Белѧците на годините променѹватса ведно съ телото; защото коги коньо е двегодишенъ и половина, падатъ мѹ горните средни зѫби; кога е четригодишенъ променѧва кѹчешките зѫби, и добива дрѹги. По шестата година падатъ горните кѫтни зѫби, и въ шестата пакъ навасва онесь, които перво извади. На седмата година сичкнте ставатъ равни, и отъ тогива ги има издѫлбани, и не може сетне да са познаи добре на колко е години. Ако желае нѧкой да храни мски, трѧба да испита и опита добре мѫшкото и женското на бѫдѹщата мѫска; защото ако едното не е способно, не ползѹва и отъ двете биваемото. Мската са ражда не само отъ кобила и магаре, но и отъ магарица и конь. Не бива обаче по юнакъ и напетъ родъ мска отъ онази, колто са ражда отъ магаре. Мска добра са сѫди, колто е много голѧма, и има твѫрдъ вратъ, силни и широки ребра, добромеснати и

големи гѫрди, жилии бедра, силни кѫлки, съ краска черна и пѫстра, защото мишаната краска е обща на магарето, и не прилича на мската.

§. 11.

Заради овцете и козите.

Подирь по големите четверокраки животни на скотопитателството сѫ овцете, които сѫ главни заради тахната голѧма полза, защото тїи пазѧтъ насъ отъ голѧмата студь като приносѧтъ най добри покривки за нашето тело. После съ изобилното сирене и млѧко не само селачите насищаватъ, но и трапезите на велможите съ сладки и сѧкакви гозби украшаватъ. Които убо желѧтъ да иматъ стада отъ добри овци, трѧба добри овни да изберѧтъ. Ако имъ угождава млого бѧлата вѫлна, трѧба да изберѧтъ пребели овни. Въ избранїето обаче на едииъ такѫвъ овенъ не трѧба само белината на кожата му да гледатъ, но и сичкїѧ му образъ. Предобръ овенъ

е високій и добродѧлгій, който има кѹремъ на долѹ повисналъ и пѧленъ, опашка дѧлга и дебелокосмата, чело широко и кѧдреви рога. По нѧкои обаче мѧста, дето сѧстоѧнїето на вѧздѹха е сѹхо и вѧтровито, трѧба да са избиратъ овни съ твѧрде големи рога, защото тїи простреени и високо издигнатн пазѧтъ по голѧмата часть на главата отъ зловремїето. А овено като е предводитель на стадото, трѧба да е питоменъ и кротакъ. Овцата е добра ако има голѧмо тело, шїѧ дѧлга, рѹно мегко, вѧлнѧстъ и голѧмъ кѹремъ; защо малко вѧлнѧсти те овци и дребните нн сѧ добри. Тїи кротки добитачета обичатъ да пасѧтъ по ливадите и по полените. А козїй родъ обича по вече транаци а не полѧнисто мѧсто, и пасе изрѧдно на стрѧмни мѧста; защото не са отвращава нито отъ капините, нито отъ тѧрните, и мѹ угождаватъ превосходно отрасли и младочки. Козело, отъ шїѧта на когото висѧтъ два мингиша подъ чесостите мѹ, и-

ма са за добръ, ако е голамъ и тлъстобедрастъ, ако има дебелъ и кръсъ вратъ, уши повиснати и тежки, глава малка, гъста, лъскава и предълга козина. А който козелъ е предводитель, трѧба да е жестокъ, мѹжественъ и търпеливъ на трѹдовете, стремителенъ, дѣрзновенъ, и такъвъ щото лесно да вѣрви и презъ брѧговете, и презъ пѹстините, и презъ транаците, и да не последѹва както дрѹгїй родъ пастирите, но повече да варви на предь стадото. Козата почнта са за добра ако е твѣрде прилична на козела, и ако има големи зѣрна на боскитє си и изобилно млѧко. Козата е бѣрзо животно и кѣзлазѧ по брегове и страмнини, и трѧба челѧкъ да ѧ забранѧ да не тича напредь, но да пасе мирно, за да дава млого млѧко и да не е постала.

§. 12.

Заради свинитє.

За сѧкакви четвероноги добитаци избира са прилежно мѣжкїй рродъ, защо-

то и раждаемите повече прилнчатъ на баща си отъ колкото на майка си. За тъй и отъ свинскій родъ сѫдатса за добри най големите четвероуголни нерѧзи, а не дѫлгите и валчестите, и їоще дето иматъ голѧма утроба, дебели кѫлки, не дѫлговати ребра и ногти, широкъ, дебелъ и пѫленъ вратъ, кѫси и закривени мъсъри. Женските свини сѫ добри дѫлгите, и подобните споредъ другнте стави на нерѧзите. Той скотъ обича сѧко мѧсто; защото пасе добре и въ планините и по полените, по са благодари обаче въ влажни мѧста колкото въ сухи. Най полезните гори за тѧхъ сѧ които стръватъ желатъ и други таквись зѫрна; за тъй трѧба да са пасѧтъ въ гори, които изобиловатъ отъ храстови дравѧ, церови, бъкови, лещаци и други плодононосни, както дивъ кестанъ, дива абалка, дива слива, кисѧлици, трѫнки и пр. Защото тїи узрѧватъ по разни времена и насищаватъ почти презъ сичката година сичкото свинско стадо. А дето рѧдко

са нахождатъ драва, трѧба за тѧхъ водно и кално мѧсто, за да роватъ земѧта, да си изроватъ черви за храна, и да са тѫркалѧтъ въ кальта, което е най угодно на свините.

§. 13.

Заради леглата на кѫщните животни.

За кѫщните добитаци трѧба да са направѧтъ приличии на секи добитакъ легла. И за воловете трѧба да станатъ охолни воловници, предъ които да не е тѧсно мѧстото, но или отворено поле, или широкъ пѫть, щото като са извѫждатъ младите юнци да иматъ свободенъ пѫть, и като са подплашатъ отъ нѧкого да не са заплитатъ или да са повреждатъ. Въ воловниците трѧба да са широки ѧслите, и вѫрхъ тѧхъ приковани полегато градѝ, отъ които да са вѫржатъ юнците. А за кравите изрѧдни

легла сѫ, които сѫ послани съ камани, или съ пасакъ. Но и за двата рода леглата трѧба да сѫ малко изъ урва направени, за да истича вѫнъ влажностьта, и да са постила слама и на воловете, и на кравите. Кошарите на овците трѧба да сѫ ниски, и повече на дѫлжена, а не наширина прострени, едно за да са зиме топли, дрѹго да не притеснѧва тѧсното мѧсто агнетата. Трѧба да гледатъ кѫмъ пладне; защото ако и да е покрито тѹй животно повече отъ дрѹгите, но не може сѫвѫршено да тѫрпи нито зимната стѹдь, нито лѧтната горещина. Нека внимава добрїо пастирь за да не стои влагата вѫтре, и да сѫ сѧкоги постлани агнѧлите съ слама, за да лежѧтъ и непраздните овци на по чисто и по мегко. И нека сѫ сѧкоги чисти за да не страда здравїето на овцете, които трѧба съ особна грижа да са пазѧтъ, за да не са разболѧтъ отъ влажностьта на лайната. Козарниците трѧба да сѫ послани или съ са-

морасли камени или съ челешка рѫка, защото на това животно не са постила нищо, и козарьо да мите секи день кошарата, и да не остава лайната или мокротата да стои и да стане калъ, защото тези сѫ противни на козите. Кочините на свините трава да са правятъ осмь крака високи, и да са метятъ често; защото ако и да е това животно нечисто, защото са таркала въ кала, коги са нскарва да пасе, обаче твѫрде обича чистото легло.

Примечаніе.

Прилежниците и надгледвачите на скотовете назоваватса съ разни имена. Пасачо на воловете са назовава коловарь, на кравите — говедарь, на овците — овчарь, на козите — козарь, на свините — свинарь, на конїете — конарь, на магаретата — магартарь.

§. 15.

Заради кучетата.

Кучето е пазитель на онези добитаци, които иматъ потреба отъ другарь за да ги пази. Таквисъ добитаци сѫ повече овцете и козите. Защото тѫхъ най млого гони и лови вѫлко, срещо когото предполагатъ пастиритѣ кучетата за закрилници. Пастирското куче трѫба пѫрво да е вѫзрастно, защото младите и престарелите ни могатъ да пазѧтъ нито себеси нито другите добитаци, и ставатъ много пѫти храна на зверовете. Сетне трѫба да сѫ красни и преголеми, чернооки и радостливи, ноздрите имъ да са прилични, и джѫните имъ черни и червеникави, нито надигнатѝ нито плоски, брада спаднала, и отъ нѣѧ поникналите зѫби на десно и на лево малко издадени, горните обаче повече прави а не вити, острите зѫби да

сѧ покрити отъ устната, главата голѧма, ушите големи и повиснали, врато тлѧстъ и дебелъ бедрата прави и повече на вѫтре вити, а не на вѫнъ извратени, крака големи и високи, които въ вѫркежа са растваратъ, прѫстите мало раздалечени, ногтите ѧки и вити, ходило не млого твѫрдо, но квасовидно и мегко, гѫрбо нито млого издаденъ, нито хлѧтналъ, опашката дебела, лаѧнето тѧшко, сир. дебело-гласно, уста големи, и краска повечето бѧла. И тѹй е пастирското кѹче.

А кѧщното кѹче трѧба да е голѧмо и високогласно, за да уплашва злодеица пѫрво съ чѹването, сетне съ виждането, и на времени нито като са гледа да бѧга отъ онзи, който го ужасно ошка, и да е черно; защото са вижда по страшно и денѧ, и нощѧ, и, като са крїе въ тимотата, спѹска са по безопасно вѫрхѹ зломислѧщаго противника. Сѫди са за по добро четвартитото отъ дѫлгото и

кѧсото, главата трѧба да е толкось голѧма, щото да са внжда най голѧмата часть телесна, ушити широки и повиснали, очите черни и остросветливи, гѧрдите широки и рѹнтави, рамената широки, бедрата тлѧсти и дебелокосмати, опашката кѧса, членовете жилѧсти и ногтите големи. А споредъ нравите не трѧба да сѧ нито питомни, нито дики, понеже твѧрде кротките н влѧхвата ласкатъ, а твѧрде злите и господарите си хапѧтъ. Сосва да сѧ диви, а не ласкателни, щото единослѹжителните си кѹчета винаги гневливо да гледатъ, а чѹждите кѹчета да лаѧтъ. Наистина трѧба на пазѧнето да сѧ бодри, а не заблѹждени, тѧрпеливи и не отстѹпни; пазители повече а не дѧрзостливи, защото кротките кѹчета не изѧвѧватъ дрѹго освень че осещатъ нѧщо вероѧтно, а твѧрде злите задразнѧтса оть празенъ шѹмъ и оть лѧжовно сѹмненїе. Не вреди совемъ, ако кѧщните кѹчета сѧ тежки на снага, и малко чиврѧсти, защото по ве-

че въ двора имъ работата, а не по вѫнъ, и доволно добре испѫлнѧтъ длъжностьта си, ако съ сабѹденото си мирисане усещатъ онзи, дето иди, и като го уплашатъ съ лѧнето си, не го оставѧтъ да наближи; ако ли той са осмели да наближи, тогись са спѹскатъ среща мѹ. Трѧба да са назовѧватъ кѹчетата съ кѫси имена за да чѹва сѧко по скоро гласа на пастирѧ, или на стѹпанина си, но не трѧба да бѫдатъ по кѫси оть две срички. Трѧба да са незовѧватъ мѫжките, Сивчо, Белчо, Самѹръ; а женските, Финка, Бѧлка и пр. На кѹчетата трѧба да са отрѧзватъ опашкиге подирь четиридесѧтїй день оть раждането имъ.

§. 15.

Заради кокошките.

Въ избирането на кокошките трѧба да замечава кѫщнико, кои сѫ дето по млого сносѧтъ. Таквись сѫ дето иматъ

червени или сиви перушини, и черни крилє, и ако би возможно да хранє кѫщнико сє таквись за вѫдене, ако ли нє, да нє храни понє белите, защото тїи сѫ почти сичките слаби, и по малко сабудени, и нє са намерватъ твѫрдє по между имъ които сносѧтъ млого, їоще заради блистателната си краска удрѧтъ на очи, и са грабватъ много пѫти оть соколите и орлите. За майки оставените кокошки трѧба да сѫ, както рекохми, съ добра краска, да бѫдатъ тлѫсти, четвѫртити и силни, да иматъ голѧма глава, равни и червени гребени, бели уши, нє равни ногти, и подъ този образъ да сѫ напети. За добри сѫ избиратъ, които иматъ петь прѫста, но да нематъ на бедрата си бодили; защото тѫквись дето сѫ рѧдко сносѧтъ, и като лежѫтъ вѫрху ѧйцата счупватъ ги. На петлите, както и на кокошките иска са сѫщата краска и истїй четъ на ногтете, само по висока врѫсть. Гребеньо трѧба да е високъ червенокрѫвенъ и правъ, очите сини

или черни, чевките кѧси и закривени, ушите много големи и бели, обисците червени, предните перушини пѧстри и златобїющи, и отпѧршени и на крата, и на раминете, и на опашката, крилете добромеснати и подобни съ плешките, гѧрдите широки, опашката дѧлга, и единъ двоинъ редъ на двете страни издадени пера. При тока кѧлките трѧба да сѫ добромеснати, и отъ многото издадени пера рунтави, бедрата силни обаче не дѧлги, но само съ издадени бодли, кото съ остри трѧни вооружени. Споредъ другите наистина свойтва за юнаци са почитатъ, ако сѫ горделиви, сабудени, готови за да кукурижатъ часто, и неустрашими, защото трѧба винаги да стоѧтъ на среща, и да закрилѧтъ кокошките, а повече да могатъ да убїѧтъ и зама, ако са случи нѧкоги да излезе на предѧ имъ, или било друго животно вредително.

Курниците трѧба да са направѧтъ на онась кѧщна страна, коѧто гледа

кѫмъ есенній истокъ на слѫнцето. Нека сѫ близо при пещьта или готкарницата за да дохожда димо кѫмто кокошките, който е на тѧхъ твѫрде полезанъ. Не е добро да стоѧтъ кѫрхо́ дѫски кокошките кога спѧтъ, за да не са повреждаватъ отъ своите коришници, които като полепнатъ по витите имъ крака, причинѧватъ ногоболіе. За отбегваніе убо на тази креда, убесватъ са четвероу́голни тоѧги. Много е полезно щото водата, коѧто піѧтъ кокошките да е чиста; защото лайната докарватъ цифната. Но чиста не може са упази ако не е затворена въ нарочно направените за тази работа сѫдини, които сѫ оловни ко́ритца напѫлнени съ храна или вода, и които както е известно сѫ по полезни отъ дѫрвѧните или прѫстѧните. Тіи трѧба да са захлюпватъ отъ горе съ захлюпките си, защото инакъ дето е въ тѧхъ храната или водата са развалѧ. Най добра храна за кокошките сѫ просото, ѧчмико, фико рашьта, и подсев-

ките на пшеницата; защото ако ги хранимъ само съ пшеница забранѧ ги и не можатъ после да сносѧтъ много. И трицитe сѫ добри, но не толко млого оть брашното отсени. Но сѧка храна що са дава на кокошките трѧба да са прѫска дваждъ на день, сѹтрина когн истича слѫнцето, и надвечерь предъ да е заседнало. Добро е за кокошките да са фѫрлѧ подъ одра, или подъ дрѹгъ покривъ, пѧсакъ или пепель крїй стената за да са кѫпѧтъ въ него, защото тѫй очищаватъ перѹшините си и перата. Трѧба пазительо, кока кокошките начнатъ да снасѧтъ ѧйца, да са погриже за да иматъ съ добра слама послани полоците, и е дѫлженъ често да ги очищава и да ги постила пакъ съ дрѹга прѧсна слама, защото са напѫлнѧтъ съ кокошинци и дрѹги таквись животни, които носи съ себеси кокошката коги са враща въ истїй пологъ. Трѧба да е прилежателенъ коко шерино и да пригледва онїѧ, които ще снесѫтъ, което тїи изѧвлѧватъ съ едно често каканижане и кѹткѹдѧцане. Нека

ги пригледва убо коги сносатъ, и той часъ нека обикала полоците за да сбира айцата, и да забележва кои въ кой день сѫ са снесли, за да са насаждатъ най пресните айца на клочките, а по ветхите да оставатъ за адене или продаване. Приличните за клочката айца сѫ, както рекохми, пресните и скороснесенните; могатъ обаче и дрѹгите да са насадатъ, само да не сѫ по отколешни отъ десать дни. Младите кокошки сѫ по добри да ги остави челакъ да сносать, а не да ги насажда. Клоцането на една кокошка са забрана ако са прекара презъ носа ѝ едно перце. Старите прочее траба да са избиратъ за насаждане, а младите за сносане. Кокошките иматъ потреба отъ двадесатъ и единъ день или три седмици за да измѫтатъ, а паѹните и гѫските четири седмици или единъ месацъ. Коги мѫтатъ кокошките въ по стѹдено време, траба да са полага храната при тахъ близо, щото като сѫ наситени да седатъ вѫрхѹ айцата, и да не

ги оставатъ да истиватъ. На двадесать и пѣрвій день трѧба да внимава пазительо да ли сѧ пробили пиленцета съ гагите си ѧйцата, и да ги испитва на ухото си да ли пищатъ, защото многажди заради коравината на чорѹпката немогатъ да излѧзатъ пиленцета. Прочее трѧба да извади съ рѧка вѧтре содержаемите, и да ги подложи подъ майката за да ги топли, и тѹй да не стрѹва повече оть три дни; защото подирь двадесать и первій день дето мѧлчатъ ѧйцата, нема въ тѧхъ пилета, и трѧба да ги фѧрли за да не седи кокошката повече вѧрхѹ тѧхъ. А пилетата не трѧба както са излѹпи сѧко да го зема, но да ги остави и да не имъ дава нищо нито да ѧдѧтъ нито да пїѧтъ, доде са излѹпѧтъ сичките. Кото са излѹпѧтъ сичките пилета и са снемѧтъ оть полога, трѧба да са захлюпѧтъ подъ една кошница съ майка си, и да са хранѧтъ умерено съ просо, ѧчмикъ сваренъ съ вода, и жито накиснато въ вїно; заотщо

несмилането е вредително, и за това трѧба да са дѫржатъ подъ кошницата съ майка си, и предъ да са оставатъ на дрѹга храна, да са опитатъ всите, да не иматъ нѧщо въ гѹшата си отъ храна, защото ако не е праздна гѹшата изѧвѧва несмилане, и трѧба да отбѧгватъ отъ храната доде смелѧтъ. Ѧйцата са пазѧтъ добре зимно време ако са закрїѧтъ съ плѧва, а лете съ трици.

§. 16.

Заради мисиркнте.

На кѧшните птици принадлежѧтъ и индїйските кѹркани и кѹрки, то есть мисирите и мисирките. Тїи птици са вѫдѧтъ превосходно на сѧко мѧсто по земѧта, когито навикнатъ у нѧкоѧ страна, но иматъ потреба отъ по голѧма грижа и гледане; защото тѫй лесно са вѫдѧтъ и отхранватъ. За тѹй трѧба

пазительо коги сѫ малки да ги пази отъ студь и дѫждъ, защото сѫ пагубни за тѫхъ. Мисирката сносѧ дважди на годината и ги измѫща за месецъ. Могатъ ѧйцата мисирски да са измѫтатъ и подъ кокошка. Храната за тѫхъ е коѧто и за кокошките, само иматъ потреба отъ повече храна, защото сѫ лакоми, но даватъ и повече придобитокъ.

БИБЛИОТЕКА НА Н. НАЧОВЪ СОФИЯ

§. 17.

Заради патките и юрдечките.

Патката ни са храни нито безъ вода, нито безъ много трѧва, защото е млого лакома, и каквато крехка трѧва достига изѧда ѧ. Ако са нахожда рѧка или локва и много трѧва, їоще посеѧни ниви на близо, може земледелецо да храни тойзи родъ птици, не само че сѫ весма придобивателни, но и по лесно са отхранватъ. Патките даватъ пе-

ра, които може домоправительо два пѫти на годината да ги скѹби. Които убо желаѧтъ да иматъ стадо отъ патки, нека направѧтъ паткопасенїѧ, и нека изизберѧтъ мѫжки и женски големите и белите. Има и дрѹгъ родъ патки пѫстри, които като са упитомиха станаха кѫщни, но не сносѧтъ толко млого, нито сѫ толкосъ скѫпи, и за тѹй не трѧба да са хранѧтъ. Сичките патки сносѧтъ до трижди въ годината, ако са забранѧтъ да не мѫтѧтъ сами ѧйцата си, което по млого ползова отъ коги ги сами мѫтѧтъ; защото отъ кокошките са измѫщѧтъ по добре и става по голѧмо стадото, И за патките храната е колто и за кокошките.

Повечето патки са хранѧтъ не толко за сладкото имъ месо, колкото за полезната имъ тлѫстина. Затлѫстѧватъ млого лесно; защото освенъ хлѧбъ и паспаль, дето три пѫти на день имъ даватъ, не имъ трѧба дрѹго нищо, само

да иматъ млого вода да пїятъ, и да не ги оставятъ да тичатъ тукъ таме, но напротивъ да сѧ запрепи въ една топла и темна стаичка, което млого спомага за да затластеятъ.

Юрдечките приличатъ въ живенето на патките, отъ които не различаватъ по друго освенъ защото тїи са благодарятъ повече на вадите, а не на сушата, а гѧ-ските обичатъ по добре да пасѧтъ а не да плуватъ; за тъй дето нема млого вода тамъ мѧчно са хранятъ юрдечките. Добри юрдечки сѧ които сѧ големи и тлѧсти на каква да е краска би били. Перата имъ ни сѧ толкось добри колкото на патките, ѧйцата имъ обаче сѧ по добри отъ пачишките. И тїи са измѧщатъ по добре отъ кокошките, а не отъ самите тѧхъ. Хранятса и са пазятъ съ истїй начинъ както и патките. Които убо обичатъ да хранятъ юрдечки, трѧба да иматъ юрдечкохранилища дето трѧба да имъ даватъ храната сутрина

и вечерь на определенного време и мѣсто.

Замечанїе.

Отхранването на паѹните и лебедите има потреба повече отъ прилежанїето на граждански домѹвладици и голѧмци, а не на земледелци; защото тїи птици искатъ голѧмо иждивенїе и гледане, за тѹй ги оставѧмъ на тѧхно попеченїе, а фащамъ да казвамъ за гѫлѫбите.

§. 18.

Заради гѫлѫбите.

Придобиването на кѫщните гѫлѫби не е странно на земледелеца коги има прилежанїе. Защото той родъ птици съ малко пазѧне пасе и са храни въ отдалечени мѧста, дето са прощава свободно флазѧне на тѧхъ, понеже или по краищата на башните, или по високите

зданїа, ходатъ по определените маста, коги сѫ отворени дупките, изъ които излазватъ за да трѫсатъ храна. Поилниците трѧба да сѫ подобни съ онесь що казахми за кокошките, и да збиратъ шїите на онїа, които пїатъ вода, а да не можатъ да са збиратъ които искатъ да са кѫпатъ; защото кѫпането не поноса нито за ѧйцата, нито за пиленцата. Храната трѧба да са прѫска крїй станата, защото тїи страни на гѫлабницата сѫ чисти отъ кѹришници. Приличната храна за тахъ е просото, лещатата, фико, грахо, кѫклицата, не малко и подсевките на пшеницата и сѧкакавъ дрѹгъ видъ брашнени съ които са хранатъ и кокошкнте. Трѧба гѫлѫбницата често да са помита и очиста, защото колкото е по чиста толкось по чистъ са вижда гѫлѫбо, който толкось са гнѹси отъ нечистотата, щото многажди, ако е възможно да фѫркне вѫнъ остава жилището си. Краската на перата не е сѧкогн една, нито отъ сичките са похвалава

сѫщата, и за тѹй коѧ е най добра не е лесно да са реши. Бѧлата краска, коѧто вредомъ са гледа за добра отъ нѧкои си, не е толкось за похваленїе, поносѧ обаче на онесь гѫлѫби, които сѫ запрени, а не на онесь що фѫрчатъ, защото са виждатъ твѫрде лесно отъ сокола. Мѫтѧнето на гѫлѫбите ако и да е твѫрде малочислено споредъ кокошките, приносѧ обаче по голѧмъ придобитокъ, защото изважда пиленца до осмъ пѫти въ годината, ако би да е добра гѫлѫбицата.

§. 19.

Заради пчелите.

Дохождамъ сеги да кажа нѧщо и за прилежанїето на пчелите. Добри пчели сѫ които сѫ дребни, дѫлговати, легки, лѫскиви и питомни, защото колкото по голѧма и по валчеста е пчелата, толкось е негодна. И гнезливостьта на най

добрїѧ родъ пчели, лесно са укротава съ честенїето на онїѧ, които имъ иматъ грижата. Коги ги употребава много години добре, по скоро са упитомаватъ, и ако ги исцелава добре траѧтъ до десѧть години. Нито може нѧкой рой да живее повече време, хотѧ и да търатъ на мѧсто умрелите пчели сѧка година дръги млади, защото въ десѧтата година изгъбѧ са сичкїо родъ на роѧ; прочее за да не бива това на сичките ройове, трѧба да са старай пчеларьо за да не са умножава родо, и да внимава пролеть, кото са родѧтъ нови ройове да ги улови, за да умножи числото на трѧвните, защото многажди умиратъ отъ болести. За упитанните пчели трѧба да има храни, които даватъ добръ медъ, както, зѧмска вѧзглавница, гъмнѧна метла, свински главникъ, беломедовникъ, и пр. и пр. Мѧстото за пчелите трѧба да е далечь отъ малвата и сѧбранїето на человеци, защото сѧ боѧзливи и не могатъ да тѧрпѧтъ смъщенїето; трѧба да

са нахожда всегдашна вода или кладанчова, безъ колто нито восакъ, нито медъ, нито воцина могатъ да бѫдатъ. Нѹжно е да са насадѧтъ околъ пчелника дрѫвчета здравителни, както кленъ и липа, които сѫ лекарство на болните пчели. Нека са забранѧватъ сичките тѧжкоѹхателни и злоѹхателни нѧща, и сѧка дрѹга нечистота; защото пчелите обичатъ весма благоѹханїето и чистотата. Като са определи мѧстото, трѧба да са направѧтъ за пчелите кошчета, които и отъ поветъ и вѫрба са плетѧтъ, и отъ дѫски можатъ да са направѧтъ. Най лошеви сѫ прѧстѧните, защото са загорещѧватъ лете отъ слѧнцето, и измрѧзватъ зиме отъ стѹдьта. За тѧхъ кошчета трѧба да са направѧтъ отдоло имъ ѧмици, каманѧни или дѫрвени. Каманѧната трѧба да е толкось гладка, щото да не могатъ гѹщери, зѫми, и дрѹги вредителни животни да испѫлзѧватъ. Трѧба кошчетата да са положатъ тѫй, щото да са раздалечени малко едно отъ

дръго. Челата на кѫщиците, които снабдаватъ пчелите съ преддверїѧ, нека сѫ по дѫлбоко ископани отзадь, за да не текѫтъ вѫтре големи дѫждове, или ако текѫтъ да не стои водата, но да истича вѫнъ изъ устата. За тъй е добре да са покриватъ кошчетата съ сводн, защото пчелите никое дръго нѫщо не ги вреди толкось, колкото студенината и зловремїето. За това нека са направѧ сѧкоги една направа задь пчеларницата, за да забранѧ северній вѫтръ, и да подава топлина въ пчелните жилища. При това трѧба пчелните жилища хотѧ и да са запазватъ отъ задната направа, да гледатъ кѫмъ зимното слѫнчово истичане за да иматъ тътакси, като фрѫкнатъ слѫнце, и да сѫ по сабъдени, защото студенината имъ причинѧва небреженїе, и дъпките отъ дето излазѧтъ трѧба да сѫ твѫрде малки за да не прїематъ студь, и да забранѧтъ овадите, стрѫшлѧните, бѫрбазѫнците и осите да не влазѧтъ вѫтре. Въ тїѧ кошчета пчели-

те правѧтъ меда споредь долинїѧ начинъ: Изсмѹкватъ съ гагите си отъ цвѧтовете най сладкїѧ сокъ, и го сбиратъ въ едно пѹзирче, което задѫржава мѧстото на стомаха, въ който като са промени соко на медъ, исплюва са въ преградките, които са общо за сохраненїе на меда предоготовлени. Въ сѫщите правѧтъ и воцинѧната пита, составена отъ млого шестоѹголни келїйки съединени. Сичките пити сѫ покачени отъ покрива на трѫвните тѫи, щото да са докачатъ мало отъ страна, не обаче да достигатъ земѧта, защото трѧба да има единъ пѫтъ за ройовете. А образо на питите е такѫвъ, какѫвто е образо на кошчето, защото четвероѹголните, витите, и далговатите мѧста на кошчето подаватъ истата си фигѹра и на питите. За тѹй и медѧните пити не сѫ сѧкоги еднообразни. Кошчетата помазватъ пчелите съ воцината като съ една отрава, или съ дрѹги горчиви сокове срещо желанїето на дрѹгите животинки, като че знѧтъ

какъ ще предготватъ едно ѧстїе, което ще да е охотно. Съ таквось вещество запушатъ и вратѧта, или дупките.

§. 20.

Заради особното обработване на сѧко растенїе, нарѧдено по питанїѧ и отговаранїѧ за децата.

1. ЗА ЖИТАТА.

П. На какви са делѧтъ по насъ житата?

Ѿ. На есенни и пролетни.

П. Кои жита са относѧтъ на есенните, а кои на пролетните?

Ѿ. На есенните са относѧтъ зимцата, рѫжьта, и зимнїй ѧчмикъ; а на пролетните овесо, летнїй ѧчмикъ, летницата, рѫжьта, кукурузо (гѫлѫбите) и просото.

П. Есенните жита ли раждатъ по млого или пролетните?

Ѿ. Есенните жита вѧобще раждатъ по млого отъ пролетните.

П. А защо тѧй?

Ѿ. Защото есенните жита иматъ по вече време да са укичѹратъ и разширѧтъ, а пролетните заради топлината, колто ги за малко усилва, бѧрзо изникватъ, и за тѹй по малко плодоносѧтъ.

За зимницата пшеница.

П. Има ли млого видове пшеница?

Ѿ. Има млого видове, които по краската на сламата, по лицето на класа, по зѧрното и дрѹгите свойства различатъ по междѹ си. Но отъ сичките тїѧ пѧрвото мѧсто задѧржа простата пшеница. А най отлична пшеница е талаверската и тѹнѹската.

П. Каква земѧ и клима ище пшеницата?

Ѿ. Пшенцата по насъ въ Болгарїѧ вредомъ напредва освенъ въ нѧкои стȣдени и високи планински мѧста.

П. Подирь какво жито може да са сее пшеницата на сѫщата нива?

Ѿ. Пшеницата иска чиста и снажна земѧ. За тȣй тѧ най млого напредва въ угарьта, или подирь тютюнѧ, боба, кȣкȣрȣза и трилистнїѧ звездель.

П. Коги трѧба да се сее зимницата?

Ѿ. Споредь мѧстоположенїето на нивнте, и споредь климата, зафаща да са сее 15. дни предъ мала Богородица и трае до Димитровъ-день. А дето сѧ по стȣдени мѧстата трѧба по рано да са сей. Двегодишното зѫрно е по добро за семе защото скорошното е подложно на главнѧта.

П. Какѫвъ приходъ дава зимницата?

Ѿ. Дава отъ 1 зѫрно 8 до 14 зѫрна.

За летницата пщеница.

П. Дето зимницата напредва, може ли да са сее тамъ и летницата?

Ѿ. Може. Но по нѧкои мѧста става, а по нѧкои не; защото тѧ ище по здрава земѧ отъ зимницата.

П. Рано ли трѧба да са сее пролѧтъ?

Ѿ. Колкото е по рано толкосъ е по добре; но трѧба да са сее по начесто отъ зимницата.

П. Какѧвъ приходъ дава летницата?

Ѿ. Тѧ е по малко родлива отъ зимницата; защото дава отъ едно зѧрно 6 до 9.

За рѧжьта.

П. За каква потреба са сее рѧжьта?

Ѿ. Рѧжъта е на млого мѧста главно жито и главна храна. Тїѧ дава и по дѧлга слама, колто е добра за сѧка-

кви потреби. И са благодари и на онась земѧ, дето дрѹгите есенни седби немогатъ да напредватъ.

П. Кол земѧ и клима сѫ добри за рѫжьта?

Ѿ. Рѫжьта е главно жито на слабата земѧ, но и на среднѧ земѧ добре напредва. Малко земѧ има дето рѫжьта не може да става. И високите планински страни, дето пшеницата не става, за рѫжьта сѫ добри.

П. Коги трѧба да са сее рѫжьта?

Ѿ. Тѧ трѧба да са посѧва предъ сичките есенни седби, щото да има време за да са разшири и да стане кичаста и силна. Прочее трѧба рѫжьта да са сее отъ Преображенїе насетне, а за семе трѧба да са избира ново зѫрно.

П. Какѫвъ добивъ дава рѫжьта?

Ѿ. Отъ едно зѫрно дава 12 до 20.

П. Маже ли и пролеть да са сее рѫжьта?

Ѿ. Може; но остава слаба. Обаче

като закаснее земледелецо и не може да ѧ посее на есень отъ дрѹгите седби, може и на пролѧть да ѧ посей, но тогись тѧ прифтаква за жатва две три недели по кѧсно отъ пшеницата.

За ѧчмика.

П. Има ли много видове ѧчмикъ?

Ѿ. Ѧчмика, когото нїи обично сейми, той е шестореднїй, защото има шесть реда зѫрна въ класа си. А има и дрѹги ѧчмикъ отъ два и четири реда и са зове двареднїй и четириреднїй. Сичките тези ѧчмици по вида си и по времето си, по което са сѣтъ, иматъ наименованїе зимникъ и летникъ.

П. Кой отъ тѧхъ най много ражда?

Ѿ. Шестореднїй зимникъ най много ражда, защото на единъ добръ класъ може да има 80 до 90 зѫрна.

П. На каква земѧ най млого напредва?

Ѿ. На добра и снажна земѧ, и на умерено топли мѧста; защото на планинските помрѧзва и не може да презимѹва.

П. Коги са сее ѧчмико?

Ѿ. Зимнико са сее сѧкоги предъ пшеницата; защото доде пристигне зимата трѧба да са разшири и да покрїе земѧта. А летнико са сее щомъ са размрази и по изветрѧ земѧта на пролѧть.

П. Коги пристигва за жетва?

Ѿ. Предъ Петровъ-день, две три недели предъ пшеницата, и после въ сѧщата нива можемъ да сейми подирь него рѧпа, просо, и да зѧмнемъ отъ една нива две рѹна додето пристигне зимата.

П. Ами какѧвъ е двареднїй и четвероредниї?

Ѿ. Четвероредниїо е малко по слабъ

оть шестореднїѧ, а двареднїо е млого по силенъ и едръ и оть двата. На него, защото мꙋ сѫ едри зѫрната, не кацатъ врабците и не са дрони като шестореднїѧ.

П. Какѫвъ плодъ приносѧ ѧчмика?

Ѿ. Той защото са млого дрꙋни и загꙋбва доста зѫрна, за тꙋй оть едно зѫрно приносѧ едвамъ 8 до 14, и за тꙋй трѧба земледелецо да са погриже та да го пожене съ време; защото ако пресѫхне упадва, а ако са измокри развалѧ мꙋ са и зѫрното и сламата.

П. Коги са сее двареднїй и четвероредиїй?

Ѿ. На пролѧть. И за тꙋй те видове на ѧчмика сѫ летници.

За овеса.

П. На каква земѧ става овесо?

Ѿ. Овесо расте на сѧкаква земѧ, и дето ѧчмико не става. Но най добре

става на земѧ отъ средна добрина, и колто е умерено влажна и снажна.

П. Коги трѧба да са сее овесо?

Ѿ. Овесо иска по млого влага отъ ѧчмика; за тъй трѧба и по рано да са сее. Щомъ са пролѧтъ земѧта рѧзмрази и изветрѧ малко, трѧба овесо да са посѧва. А за да сполучи земледелецо по добре, трѧба їоще предъ зимата да разоре за овеса нивата, и да ѧ остави да мрѧзне презъ зимата, а на пролетъ като са утвори времето, да ѧ раздрашти съ гвоздѧнїй влѧкъ и да ѧ посее.

П. Коги е времето да са жне овеса, и какѧвъ добивъ дава?

Ѿ. Времето на жетвата мъ е обично подирь пшеница, но често узрѧва и съ пшеницата на едно. И отъ едно зѧрно дава 8 до 14.

За кукуръза.

П. Въ каква земѧ и клима става кукуръзо?

Ѿ. Той изрѧдно става въ топла и умеренно влажна клима, а расте особно тамъ, дето лозѧта ставатъ. Добра, ѧка, дебела и доброѹработѧна земѧ поносѧ твѫрде на кѹкѹрѹза. И на пѧсачлива може да стане, но слабичко.

П. Като кѹкѹрѹзо иска ѧка и дебела земѧ, трѧба ли да са тори за него навата?

Ѿ. Можешь да ѧ торишь колкото щешь, и пакъ никогн да не ѧ преторишь, защото кѹкѹрѹзо не са поврежда оть преторѧването.

П. Кѹкѹрѹзо ище ли влага?

Ѿ. Ище. Разори предъ зимата по дѫлбоко нивата, коѧто на пролѧть ще сеешъ съ кѹкѹрѹзъ, чи ѧ остави да мрѫзне презъ зимата наторена, пакъ на пролѧть разори ѧ и ѧ посей, ако ищешь добръ плодъ.

П. Коги трѧба да са сее кѹкѹрѹзо?

Ѿ. Той трѧба да са сее на пролѧть тогись, когито не са боимъ веке

оть сланата. Предъ Гергїовъ день 14—15 дни, или напредь, или подирь, трѧба да са сее по иасъ кѹкѹрѹзо, но за семе трѧба да са избиратъ зѫрната оть добре узрели мамѹли. Най добрите зѫрна за семе сѫ оть срѧдата на мамѹлѧ, а оть двата краѧ зѫрната не трѧба да са зѫматъ за семе.

П. Какъ са сее кѹкѹрѹзо?

Ѿ. Нѧкои го сеѧтъ распрѫснато, но сбѫрквать, защото пѫрво, распилѧватъ зѫрна по вече оть колкото трѧба, второ, отварѧтъ си по млого работа защото тѫй посеѧнній кѹкѹрѹзъ мѫчно са прекопава. А добре е да са сее съ мотика, ако и да е трѹдно, и да са оставѧ разстоѧнїе междѹ гнѧздата $2^1/_2$ крака. И тѫй по плодоприноси, защото са оработва земѧта съ мотиката.

П. Каква їоще грижа изисква кѹкѹрѹзо?

Ѿ. Той иска голѧма грижа и чистина, за да роди млого. И не може

да тѫрпи никакви бѹрѧни. Нѧкои орачи го прекопаватъ единъ пѫтъ, чи сетне и да го обземне бѹрѧньта, нито го погледватъ; пакъ нѧкои си го прекопаватъ единъ пѫтъ; и после го зарѧватъ. А сѫщото обработване на кѹкѹрѹза изисква да са прекопай два пѫти додето е малакъ, колкото $1^1/_2$ стѫпка високъ, и тогись да са зарови. Добре е и да мѹ са прекѫршватъ вѫрховете.

П. Ами коги трѧба да са бере?

Ѿ. Когито узрее добре. А като са бере трѧба да са отделѧтъ узрелите мамѹли и да са повесѧтъ на сѹхо мѧсто, за да послѹжатъ за семе, а зелените да са оставѧтъ на страна за разносѧне, т. е. за ѧдене.

За просото.

П. Защо са сее просото?

То са сее не само защото е прїѧтно на малките пиленца, и са прави отъ него прекрасна боза, но са дава и на сви-

нете и прахците като най изрѧдна храна. Іоще и сламата мꙋ е добра за говедата. Зѫрната мꙋ обично биватъ желти, черни и червени.

П. На каква земѧ и клима става просото?

Ѿ. То става на топла клима, и по вече на лека земѧ, а не на тежка.

П. Коги са сее просото?

Ѿ. На пролѧть като са управи времето и изчезне секи страхъ за мразъ и слана. И ако са сее редичко ражда по добре.

П. Каква е неговата жетва?

Ѿ. Мѫчна е, защото не ꙋзрѧва еднакво сичкото и са лесно дрꙋни, за тꙋй при жетвата трѧба добре да си отварѧ земледелецо очите.

2. ЗА ВАРИВАТА.

П. Що са разꙋмѧва подъ име вариво?

Ѿ. Разумѧка са грахо, лещата, белїй и черній бобъ.

Какви сѧ свойствата на каривата?

Ѿ. Каривата не можатъ да тѧрпѧтъ голѧма зима и за туй са сеѧтъ по вечето лете. На времени коги не е голѧма зимата може грахо и бобо, като сѧ добре заринати, да презимуватъ въ прѧстьта. Каривата прїематъ отъ въздуха млого хранителни стихїи чрезъ ѧките си листи, та за туй не изнурѧватъ земѧта като другите жита. А їоще и листите на каривата като упадатъ, и корените имъ дето оставатъ въ прѧстьта, повръщатъ силата на земѧта. Често посеѧните варива закриватъ земѧта съ листите си и не даватъ на бурѧните да растѧтъ, їоще и снажните стихїи, дето испарѧва земѧта, увлачатъ ги въ себе си чрезъ листите си.

За граха.

П. Има ли млого видове грахъ?

Ѿ. Има. И различа по краската, по едрината и по времето по което узрава.

П. Кой е за адене най добрїо?

Ѿ. Най добрїо е зеленикавїй и едрїй, а подирь него е белїи.

П. На каква зема става?

Ѿ. На мека. Тежката и студена зема не е за него. Умерено влажната клима му е твърде прїатна.

П. По кое креме траба да са сее грахо?

Ѿ. На по леката зема по рано, а на по тежката по късно. Но раното сеане е по придобивно.

П. Когито грахо расте на височина, а не цавти, или цавти а не вързе, може ли да му са помогне?

Ѿ. Може. Като му са зъмнатъ върховете съ косата.

П. Що траба да са наблюдава при жетвата му?

Ш. Като узрее трѧба да са покосѧва, но който чака да узрее и по жалтее сичкїо чи тогись да го покоси, излѧгва са и загѹбва много зѫрна,

За леща та.

П. Има ли млото видове леща?

Ш. Има едра и дребна.

П. Коѧ е най хѹбавата?

Ш. Най хѹбавата е едрата, коѧто са оть Бечь доносѧ и са продава по 3 — 4 гр. оката.

П. Тѧ може ли и по насъ да са завѫди?

Ш. Може. Само ако искатъ земледелците.

П. На каква земѧ са сее?

Ш. На каквато казахми и за граха. Само трѧба по често да са сее оть него.

П. Коги трѧба да са жне?

Ш. Додето їоще не е презрѧла, за-

щото инакъ са прѧскатъ и погѹбватъ млого зѫрна.

За белїѧ бобъ.

П. Има ли млого видове бобъ?

Ѿ. Има твѫрде млого, но са дели на два главни вида нисакъ и високъ.

П. Кой е нискїо, а кой високїо?

Ѿ. Нискїо е дето расте на земѧта и не влече но горе; а високїо е дето има лоза и влече на горе по вейка.

П. Кой по млого стрѹва?

Ѿ. Има нѧкои оть високїѧ дето презъ цѧлото лѧто цавти и вѫрзе, но нѧкой по слабо стрѹва и оть нискїѧ. Коги нѧкой сее малко, нека сее оть високїѧ, коги млого оть нискїѧ.

П. На каква земѧ най добре става?

Ѿ. На умеренно снажна най добре ражда.

П. Коги трѧба да са сее?

Ѿ. Когито са оправи добре времето и да нема никакво сѹмненїе за слана, защото него най млого докача.

П. Ами какъ са сее?

Ѿ. По насъ го сеѧтъ съ мотиката на гнѧзда, но по дрѹгите страни го сеѧтъ на редове съ машина, и пакъ съ неѧ го и прекопаватъ.

За чернїѧ бобъ.

П. Чернїй бобъ сее ли са и по нивите?

Ѿ. По нѧкой мѧста го сеѧтъ твѫрдс млого по нивите, защото го употребѧватъ като угоителна храна за говедата, оть коѧто са управѧтъ и даватъ. по млого млѧко кравите.

П. Има ли млого видове чернъ бобъ?

Ѿ. Има само два вида; едръ и дребенъ.

П. На каква земѧ най добре става?

Ѿ. На умерено влажна и ѧка.

П. Какъ са сее и коги?

Ѿ. На пролѧть както са одмрази земѧта; защото ако са посее рано по млого ражда. Той са сее и распрѧснато, и на редъ, и на гнѧзда.

П. Какква грижа изисква їоще?

Ѿ. Трѧба да са прекопае два пѧти додето не е наченалъ їоще да цафти. А ако цафти и не вѫрзе, трѧба да мѹ са пресекѧтъ вѫрховете съ сѫрпа, за да не вилнее на височина.

П. Коги трѧба да са пожне?

Ѿ. Когито мѹ почарнеѧтъ чѹшките трѧба да са пожне, да са исѹши, и да са убїе.

3. ЗА КОРЕННИТЕ РАСТЕНІѦ.

П. Кои сѫ коренните растенїѧ?

Ѿ. Тїи сѫ които на коренъ ра-

стѧтъ, и иматъ плода си въ земѧта, който е много прїѧтна храна за хората.

За картофлите.

П. Има ли много видове картофли?

Ѿ. Въ Моравїѧ само има до 400 вида, които по краската, величината и вкуса са различаватъ.

П. Каква земѧ искатъ картофлите?

Ѿ. На сѧка земѧ ставатъ, освенъ на клисава и мочорлива.

П. Какъ трѧба да са предготвѧ земѧта за картофлите?

Ѿ. Трѧба да са разорака предъ зимата и да седи тѧй, а на пролѧть пакъ да са разоре и да са посее.

П. Коги трѧба да са сеѧтъ?

Ѿ. Споредь климата, когито са управи времете на пролѧть.

П. Какъ са сеѧтъ?

Ѿ. Нѧкои ги сеѧтъ на гнѧзда по

3 — 4 зѫрна, въ разстоѧнїе на две три стѫпки. Дръги ги сѧетъ на бразди по една педа на раздалечь.

П. Какви кар. трѧба да са избиратъ за семе?

Ѿ. Трѧба да са избиратъ едрите. Да са наразватъ на 3 — 4 части, безъ да имъ са повредѧтъ очите, и да са посейватъ. Може да са зѫмватъ и очите само за семе, а средата да са употреби за ѧдене, или да са даде на добитаците.

П. Каква їоще грижа изискватъ земните ѧбалки?

Ѿ. Ако искашъ да сѫ добри н вкръсни, трѧба прилежно да ги прекопавашъ, и да ги очищавашъ отъ сѧка бръмнь.

П. Коги са познаватъ че сѫ озрели?

Ѿ. Коги имъ исѫхнатъ лозите.

П. Какъ можатъ да са удѫржатъ презъ зимата да не измрѫзнатъ?

Ѿ. Можешъ да искръпашъ тратъ,

доло по тесень а горе по широкъ, да го настелишъ съ слама, и да исипишъ кар. въ него, да ги засипишъ съ слама, и да ги заровишъ отгоре съ прастьта. Но, за да може испаренїето имъ да излазѧ изъ земѧта, трѧба да са вѫрзатъ снопчета отъ сено или дѫлга слама, и да са положатъ на най високото мѧсто, т. е. на вѫрха на ѧбалките, и тогись, да са заринатъ съ прастьта.

За цвеклото (чукундура.)

П. Имали много видове цвекло?

Ш. Има бѧло, желто, червено, алено, и пр., но най сладко е бѧлото, сетне желтото, а най после дето има червена кора а бѧло месо.

П. Каква клима ище цвеклото?

Ш. На сѧка клима расте; само твѫрде сухата не му прїеи.

П. Трѧба ли за него да са гнои земѧта, ако е твѫрде безсилна?

Ѿ. Трѧба, но малко; защото ако са прегнои ставатъ цвеклата едри, но не и сладки.

П. Какъ са сее цвеклото?

Ѿ. Може да са сее и като пшеница распрѧснато, и после да са разсади; може да са сее и на редъ по зѧрно, на разстоѧнїе колкото два крака.

П. Каква їоще грижа изисква?

Ѿ. Като заглѧхне отъ трѧва и пр. трѧба да са прекопава и единъ и два пѧти.

П. Коги са кади отъ земѧта?

Ѿ. Обично подирь Септемврїѧ.

П. Какъ са пази презъ зимата?

Ѿ. Въ трапъ; както картофлите.

П. Какъ са фаща семе?

Ѿ. Ако искашъ да фанишь добро семе, трѧба їоще презь есеньта да изберешь свѧршено одрасли цвекла, да имъ окастришъ листите, безъ да имъ повредишъ сѧрцето, да ги скѧташъ въ трапъ,

после на пролѧть да ги посеишъ 2 — 3 крака на раздалечь, и тїи ше дадѧтъ добро семе.

Замеч. Подобно са сее и рѧпата, аллабаша, морколите и дрꙋги таквнсь.

За зелето.

П. Каква храна е зелето?

Ш. То е една благодатна и отлична храна и за хората и за добитаците. То е въ Бѧлгарїѧ млого прїѧтно; защото пастармата и сланината безъ кисало зеле не сѧ добровкꙋсни.

П. На каква земѧ става?

Ш. Най добре става на угарьта и на малко влажна и топла пѧсачлива земѧ.

П. Какъ са фаща семе отъ него?

Ш. За семе трѧба да изберешъ най големите зелки, т. е. да ги изтрѧгнешъ съ коренъ отъ земѧта, да ги дѧржишъ

подъ накой покривъ додето усили зимата, после да ги скрїешъ въ не твърде топалъ земникъ, а на пролѧть да ги посадишъ на едно топло наторено мѧсто и да забїешъ при сѧка зелка колче, за да превръзешъ отъ него стеблото; и ето ти по Преображенїе семе. Но най хубакото бива отъ средните стебла на зелката.

П. Какъ са отрастка расать?

Ѿ. Избери хубаво мѧсто срещо слѧнце, да е отстранено отъ источни и северни вѧтрове. Натори го їоще презъ есеньта съ гувежди изгурѧлъ торъ. На пролѧтъ го посей, но пази го после отъ студьта и сланата, а въ сухо време го поливай честичко.

П. Какъ са разсажда расатьта?

Ѿ. Разсажда са на редъ по две стѧпки на раздалечь, и по вече, по зачало Іунїѧ, или и по рано.

П. Каква грижа изисква їоще?

Ѿ. Трѧба да са плеви и прекопа-

ва їоще оть третѧта ниделѧ на разсаждането.

П. Коги са изважда оть земѧма?

Ѿ. Презъ Октоврїѧ са посача което е за ѧдене, а което е за семе, истрѫгва са съ корень. Но и коренити да извадишъ и да ги надробишъ на дребно да ги дадешъ на говедата; и то не е зле.

4. За маслѧните растенїѧ.

П. Какви сѫ тїи маслѧни растенїѧ?

Ѿ. Тїи сѫ дето вадимъ оть семето имъ масло, каквото: горꙋшица, слачицата, сꙋсамо и слѫнчовата либовница.

За горꙋшицата (хардальо).

П. Каква земѧ ище горꙋшицата?

Ѿ. Снажна и дебела. Дето ѧчмико става, и дето не ѧ докачатъ млого стꙋдените северни и источни вѧтрове.

П. Какъ са сее гор.? (гр. синапь).

Ѿ. Тѧ са сее млогоразлично презъ Іѹлїѧ, т. е. сее са и распрѧснато чи са разсажда презь Октовріѧ, сее са и на редъ. Но трѧба да са чисти и прекопава.

П. Коги узрѧва горѹшица?

Ѿ. Обично по край Іѹнїѧ на пролѧть. Но като са преносѧ на отака, трѧба колата да са послани, защото инакъ изгѹбва млого семе. И като са тѹри семето и въ хамбарѧ да са пребрѧква по два пѧти на день, за да са не запаре.

З а м. Има и дрѹга гор. по ситна и червеникава, коѧто по слабо ражда, а са сее пролеть. Както горѹшица са сее и слачицата,

З а м и л а т ѧ.

П. Защо е милатьо (сѹсамо)?

Ѿ. За да вадимъ отъ семето мѹ масло (шарланъ).

П. Има ли млого видове?

Ѿ. Има два: бѧль и теменъ. Темнїй по млого ражда, а белїй по млого масло дава.

П. Каква земѧ иска?

Ѿ. Іоще отъ есеньта разорана нива, и на пролѧть добре раздрꙋбена.

Коги и какъ са сее?

Ѿ. На пролѧть по край Марта, или по зачало Априла. Но трѧба да са сее редичко, за да стане силенъ. Трѧба и да са плеви, и прекопава, и заравѧ.

П. Коги ꙋзрѧва свѫршенно?

Ѿ. По Авгꙋста, коги мꙋ пожалтее стеблото и изсѫхне.

За слѫнчоватa либовница.

П. Защо са сее слѫн. либовница?

Ѿ. Тѧ са сее не само за масло, но и за пчелите; защото когито по ливадите и полените нема цвѧтъ, по нелѧ намерватъ пчелите храна.

П. Каква земѧ иска и какъ са сее слѧчоката либовница?

Ѿ. Тѧ иска мека и снажна земѧ. Сее са пролѧть распрѧснато или на редове. После са прекопава като кукуруза. Семето ѝ трѧба да са пази отъ врабците, защото го твѧрде ѧдѧтъ.

5. ЗА ПРЕЖДАНИТЕ РАСТЕНІѦ.

За лена.

П. Става ли на сѧко мѧсто лено?

Ѿ. Става, но споредъ климата на мѧсти по напредка, а намѧсти не.

П. Кои мѧста му по поносѧтъ?

Ѿ. Тїи, дето топлината и влагата са променѧва по често, което бива по вече по високите планински мѧста.

П. Какъ са приготвѧ нивата?

Ѿ. Трѧва да са разоре на есѧнь дѧлбоко, а на пролѧть, когито ше са сее — плитко, за да са удѧржи влагата въ земѧта.

П. Коги са сее лено?

Ѿ. Сее са отъ зачало Априлїа до средь Іунїа. За тѧнко предене са сее по гѧсто а за семе — по рѧдко. За семе трѧба да избирами 2 — 3 годишни зѧрна, и по вече отъ Рѹссїа. Озрѧлото семе биба желто като желтица, и като са фѧрле въ водата скоро пада на дѧното, а на жара, скоро са запалѧ и пѹка.

П. Коги са тѧрга отъ земѧта?

Ѿ. Когито начнѧтъ да пожелтѧватъ стеблата мѹ, и да повѧнкатъ долните мѹ листи. Сетне трѧба да са сѹши 7 — 8 дни на слѧнце и да мѹ са утроши семето.

П. Сетне какво са прави?

Ѿ. Натопѧва са въ вода, и, ако е времето топло, стои въ водата 5 дни, ако ли е стѹдено — 15 дни, додето угнїе добре и начнѧтъ ликата мѹ да са отделѧтъ отъ стеблото. Сетне са извѧжда та са испира въ чиста вода, исѹшава са, и са утепва.

За Конопите.

П. Каква земѧ искатъ конопите?

Ѿ. Дебела и ѧка, или и наторена. Клима топла по вече и влажна а не сꙋха. За тꙋй въ долините и крїй реките по добре ставатъ.

П. Коги са сеѧтъ конопите.

Ѿ. Като са стопли на пролѧтъ добре, щото да не остава сꙋмненїе за слана и стꙋдь. За тѫнко предене са сеѧтъ по на често, а за вѫжа и за семе — по на рѧдко. За семе са избиратъ скорошни зѫрна.

П. Іоще какво са правѧтъ?

Ѿ. Каквото са прави и лено.

6. ЗА КРАСИЛНИЧЕСКИТЕ РАСТЕНІѦ.

За броша.

П. На каква земѧ и клима става добръ брошо?

Ѿ. Въ Бѫлгарїѧ вредомъ става

добръ освенъ по студенните планински места. Но иска дълбочко снажна земя, и по вече лека а не тежка, и не твърде влажна не твърде суха. На варовитата земя добива брошо отлична краска.

П. Какъ трява да са приготви земята за негокото посяване?

Ш. Като са натори презъ есеньта разорава са, и на пролять са посява, за по добръ придобитакъ.

П. Какъ са сее брошо?

Ш. Той са сее и отъ семе и отъ издянки, които са извождатъ отъ стеблатата по 5 — 6 презъ Маїя, гождат-са на растило, после са разсаждатъ на редове, които отстоятъ 2 стъпки единъ отъ други, а разсядените издянки — по една длань. А семето трява да са посее на ляха, и въ следующата година да са разсяди.

П. Каква грижа изисква їоще брошо?

Ш. Първата година трява да са прекопава и чисти, на есень трява да

са зарови като лозе, а на пролѧть да са отрове, и презъ лѧтото пакъ да са прекопае единъ пѫть, и да са освободи отъ трѧвата.

П. Коги са вади отъ земѧта?

Ѿ. Вади са обично на есень презъ втората година съ лисгарѧ или съ рѫце. Омиватса корените отъ прѫстьта, исушаватса, и най сетне са продаватъ.

За желтата резеда.

П. Що става отъ резедата?

Ѿ. Става хубава желта краска отъ неѧ, и за туй трѧва да са сее.

П. На каква земѧ?

Ѿ. На топла и суха клима, а на лека и пѧсачлива земѧ. Но скорошно торене не ѝ прїеи.

П. Коги са сее?

Ѿ. На пролѧть и есень; есень са сее отъ Димитровъ-день до коледни заговезни, а пролеть — щомъ са отвѫр-

не земѧта. Но пролетното сѣне е по полезно.

П. Іоще какво са прави?

Ѿ. Какво ша са прави! плеви са и са прекопава и тѧ както и дрѹгите растенїѧ.

П. Коги пристигва и каква е нейната жетва?

Ѿ. Жетвата ѝ бива презъ Іѹлїѧ и Авгѹста, когито е найразцѣфната. Цвето ѝ е полезенъ и на пчелите. Тѧ са тѣрга изъ земѧта, ако ли не ѧ пѹска лесно, коси са, и са исѹшава, на вѣрзва са на снопи, и тѣй са продава. А за семе са оставѧ една часть да дозрей.

7. ЗА ПОДПРАВНИТЕ РАСТЕНІѦ.

За кмина.

П. Какво е то растенїе.

Ѿ. То растене дава миризливо се-

ме, което са употреблава въ ѧстїе и питїе.

П. На каква земѧ става?

Ѿ. На пѧсковита; и на земѧ съ пепелъ и варъ наторена добре напредва.

П. Коги са сее и какъ?

Ѿ. Презъ Іѹлїѧ и Авгѹста повече на редъ. По нѧкои мѧста са сее на пролѧть, и сетне са разсажда. Презъ лѧтото трѧба да са плеви и прекопава.

П. Коги узрѧва кмино?

Ѿ. Коги са разсѧди рано, по топлите мѧста по Іѹлїѧ озрѧва; а по стѹдените по кѧсно. Той са сбира на рѧкои та са исѹшава, после са овѧрхава.

За власнїѧ копръ.

П. Какво е то растене?

Ѿ. То прилича на миродїѧта, и семето мѹ са употреблава като лѣкарство.

П. На каква земѧ става?

Ѿ. На дѫлбоко-снажна и топла.

П. Коги и какъ са сее?

Ѿ. Нѧкои си го сѣѧтъ на пролѧть изведнѫшъ, а нѧкои си го разсаждатъ като порасте на височина два три прѫста.

П. Коги узрѧва?

Ѿ. Єдинъ пѫть посѣѧната съ власенъ копаръ нива може да трае до три години. Узрѧва по Септемврїѧ и Октомврїѧ. Но защото не узрѧва отведнѫшь, не може да са пожене пакъ изведнѫшь, но може да са убере само узрѧлото сѣме и да са исуши.

За крокоза (шафрана).

П. Какѫвъ е той шафранъ?

Ѿ. Той е едно растене, което въ Азїѧ у Измиръ расте отъ самосебеси, а по насъ са сее като другите растенїѧ.

П. На каква земѧ става?

Ѿ. На лека и малко песковита; и що-годе наторена съ добре угнилъ торъ.

П. Коги са сее и бере?

Ѿ. Презъ Іюлїѧ са сее, а презъ Септемврїѧ са бере сѫтрина цвето мѫ и са исѫшава.

П. Каква грижа изисква?

Ѿ. Като презъ лѧтото почиватъ главите мѫ въ земѧта, трѧба да са плеви и да са дѫржи чистъ. Такѫвъ усевъ може да трае 5 — 6 години. Сетне да са извадѧтъ главите на сѫхо да стоѧтъ, и пакъ да са посеѧтъ изново.

За шафраниката.

П. Каква земѧ иска тѧ?

Ѿ. Шафраниката са благодари на сѧка земѧ, комто е довольно снажна.

П. Ами коги са сее?

Ѿ. На пролѧть, както са управи времето, сее са на гнѧзда, или на редове. Но както порасте до 2 — 3 прѧста

на височина, трѧба да са плеви и прекопава. И дето е изникнала твѫрде гѫста, трѧба да са разсажда, когито стане $1\frac{1}{2}$ кракъ висока.

П. Каква полза приносѧ?

Ѿ. Цвето ѝ са бере секи день и исушава, сетне са употреблѧва въ кѫще за подправѧне (за което и са нарекоха въ тось отделъ растенїѧта „подправни“). А освенъ това, оть семето ѝ става шарланъ, или може да са дава и на кокошките като изрѧдна храна.

За пушака (тютюнѧ).

П. Какво трѧба да знае, който иска да сее пушакъ?

Ѿ. Който желае да има добръ пушакъ, трѧба 1) да знае да избере добро семе, 2) трѧба да познава климата и земѧта, 3) трѧба да знае какъ да ѧ приготви, 4) какъ да отрасте расать, 5) какъ да го обработва, 6) какъ да о-

бира пушака, 7) какъ да го суши и нарежда, 8) какъ да си фани семе.

П. Какво семе трѧба да избере?

Ѿ. Семе трѧба да избере отъ онуй мѧсто дето става най добрїо пушакъ. Но понеже споредь климата и мѧстото подирь нѧкоѧ година ще са измени и ше отслабни пушако, трѧба пакъ да са зѧмне отъ пѣрвото добро семе.

П. Каква клима и земѧ ище?

Ѿ. Пушако ище като лозе топло, слѣнчово и отъ студените вѧтрове закрилено мѧстоположенїе. Мѧстата, по които рано на есень пада слана, не сѣ за пушака. Най добрата земѧ за него е песковито-снажната, благата и топлата; инакъ пушако става на сѧка земѧ, но по добрината млого различа.

П. Какъ трѧба да са приготви за него нивата?

Ѿ. Трѧба да са натори добре, а най паче ако е слаба и шуплава. Но да са натори съ говежди хубавъ гной, защото другите лайна не му поносѧтъ на

мимризата. Освень това трѧба земѧта да са обработи и натроши ситно.

П. Какъ са извожда расать?

Ѿ. Топлината на нашите пролетни месѧци не е доволна да подигне расать на отворено поле. За тѹй трѧба да са направѧтъ особни изводни лехи, на страна отъ стѹдени вѧтрове, и по Свети-Читириси да са посее семето въ тѧхъ. Но тїѧ лехи трѧба да са покриватъ нощѧ отъ мраза и стѹдените вѧтрове, а сѹтрина да са поливатъ съ хладна а не стѹдена вода.

П. Коги и какъ са разсажда расатьта?

Ѿ. Когито расатьта порасте до 3 — 4 прѧста на височина и искара отъ 6 до 8 листа тогисъ са разсажда. За разсаждането трѧба да чаками влажно време; но ако не сполѹчимъ, трѧба да поливами мѧстото. Когито е горещо времето трѧбѧ само сѹтрина рано и вечерь да разсаждами. И за да не покре-

димъ жилиците на расатьта като ѧ вадимъ, трѧба да полейми лехата. Трѧба да разсаждами расатьта на редове по 2 стѫпки на раздалечь. Когито кѫртовете слепите кꙋчета, и глистите повредѧтъ нѧкои си стѫркове, трѧба да тꙋримъ дрꙋги на мѧстото имъ.

П. Сетне каква грижа изисква разсаденїй пꙋшакъ?

Ѿ. Както малко порастѫтъ стѫрковете трѧба да са прекопае и еднашь и двашь, и, ако е лека земѧта да са зарови като кꙋкꙋрꙋза. А както начне да цавти, трѧба да са оставѧтъ най големите стебла за семе, а дрꙋгото семе да са искѫрше и фѫрле. Исто трѧба да са укѫршватъ и младочите, които при листите покарватъ. На слабото стебло са оставѧтъ 6, а на силното 10 до 12 листа, а дрꙋгите са фѫрлѧтъ. На дѫждовно и кално време никоги не трѧба да ходимъ изъ него. И когито ходимъ трѧба да пазимъ да не мꙋ повреждами листите.

П. Коги са бере и какъ?

Ѿ. Който го е разсадилъ по рано, може и по рано да го бере, но предъ време ако го бере повреждa го; защото остава зеленъ, и като са пуши мирише на зелено. Знакъ на озрѧването му е когито на листите са покажатъ темно-желтички пѧпчици, и коги листите му повиснатъ на доло. Трѧба да го беремъ въ сухо време, като най пѧрво оберемъ долните листе и ги фѧрлимъ, а горните озрели натрупвами на купчини, и ги приносѧми у сухо време у дома. Като го беремъ не трѧба изведнѧшь да убирами сичките листи, но само узрелите, че подирь нѧкой день пакъ и пакъ да го беремъ доде са свѧрше.

П. какъ са суши?

Ѿ. Когито листите извѧхнатъ малко на тавана, тогись са нанизватъ на канапъ и са закачатъ да сѧхнатъ; но не трѧба да са долепѧтъ единъ до други, та да може да ги докача отъ вредомъ воздухо. Като исѧхне добре. тогись на

влажно време, като отвлѧгне малко, свѧрзваса на китки по 20 — 30 листа на едно, и стои тѧй додето стегне зимата, че сетне са свѧрзва на денкове, сдрѹбѧва са, продава са, и са употребѧва за пѹшане отъ гордость по вече, а не отъ нѹжда. На сегишното време момците най млого съ цигарките са надигатъ и горделивѧтъ. А въ Петерсбѹргъ толкось са превзели отъ м о д а т а, що то начнали да пѹшатъ чаѧ на мѧсто тютюнь! съ цигарки.

П. Какъ са фаща семе?

Ü. Който желае да си фане добро семе, той їоще като го разсажда нека избере найсилните стѧркове и да ги разсади на най тлѧста земѧ, 3 — 4 стѧпки на раздалечь. Когито начне да цавти, тогись трѧба токо най горните мѹ 3 — 4 папѹлки да остави, а сичките дрѹги да искѧрше и фѧрли. А като узрей семето, обира са въ сѹхо време, удрѹиѧва са, гѹжда са въ торба и стои до

дето доде време за да са сее. И тѹй е доброто обработване на тютюна. Оть него изваждатъ и боя, като го превратъ.

8. За скотските растения.

П. Като имами сено и слама за да храним добитаците, ще ли са ползовами нѧщо по вече, ако семи и дрѹги нѧкои растения за скотска храна?

Ш. Ще имами следѹющата полза. 1) Ще можемъ да преобѧрнемъ ливадите на нива, като имами дрѹга храна за скотовете, и като стане нѹжда. 2) Ще можемъ да добїйми оть една посѣна ливада по вече храна, безъ да отслабне ливадата, т. е. нивата, защото жилчиците на звездела флазатъ дѧлбоко въ земѧта и даватъ ѝ сила. 3) Посѣната храна подава на добитаците сила, млѧко и пр. 4) По които мѧста нема добра паша, не ще са боимъ оть оскѹдностьта на скотската храна;

защото ще хранимъ и задѫржами добитаците си съ посѣянната храна.

За трилистнїѧ звездель.

П. Има ли много видове звездель?

Ѿ. Има; но отъ сичките най отличанъ е червенїй По онесь мѧста, дето земледелците сѧ завѫдили тѹй растенїе, тамъ земледелїето знаменито са е подигнало и развило е богатството. За тѹй трѧба да са завиди тѹй растенїе и въ нашето твѫрде земледелско отечество — Бѫлгарїѧ.

П. На каква земѧ става най добръ звездельо (детелината)?

Ѿ. Става на земѧ, колто е доволно снажна и влажна, и вѫобще дето есенните жита напредватъ. Въ шѹплава земѧ презъ зимата измѫрзва, а въ топла и сѹха посѫхва.

П. Подирь какви седби може да са сее?

Ѿ. Може да са сее въ нива подирь картофлите, цвеклото, боба и кукурузa. Въ сѫщата нива се звездель да са сее не е добро. Но поднрь него въ истата нива може да са сее сѫко жито.

П. Какъ са сее и коги?

Ѿ. Трѫба да са разоре предъ зимата нивата добре, а на пролѫть да са повтори и да са посее. Но изисква са особито знанїе за сеѫнето на звездѫ. Който незнае да го сее, добре ше стори ако го размеси съ прахъ, и да определи едного, за да турѫ знакове додето е стигналъ звездельо.

Какво торене иска?

Ѿ. Тори са съ пепель, варъ и гипсъ. Смешенїето отъ пепель и варъ, е най отличнїй торъ за звездѫ.

П. Колко години трае?

Ѿ. Обично една или две години трае, а може и зеленъ да са коси и да

са дава на скотовете, може и да са исꙋши и скѫта за зимовищна храна.

П. Колко пѫти са коси презъ лѧтото?

Ѿ. Обично два пѫти, можело би да са покоси и трети пѫть, но защото одкосите оставатъ слаби, може да са пꙋснатъ добитаците да го опасѫтъ, и да са разоре и приготви за дрꙋга седба нивата. Жилиците мꙋ като изгнїѧтъ въ земѧта наторѧватъ нивата. А трѧба да са коси, щомъ фане да цавти.

П. Когито са покоси, какъ са сꙋши?

Ѿ. Защото одкосите на звезделѧ сѫ дебели, та мѫчно сѫхне, трѧба съ книманїе да са пребрѫща, за да не мꙋ опадатъ листите. Єдинъ два денѧ, споредь обстоѧтелствата на времето, трѧба да са остави както е падналъ оть косата, сетне да са натꙋрѧ по два одкоса на кꙋпчинки и да стои. Най после като исѫхне добре трѧба сꙋтрина, като е отвлѫгналъ, да са збере съ вила-

та на пластове и свѫрзе, чи да са приносѧ у дома.

П. Като е сухо времето добре, ами като е непрестанно дѫждовно, какво трѧба да правимъ?

Ѿ. То като е дѫждовно времето развалѧ не токо звезделѧ, но и сеното. За туй умните хора измислиха ракли, (оть три големи кола забити въ земѧта, на които вѫрховете свѫрзани единъ съ други, и по тѧхъ напречани напреки млого спѫнци), вѫрху които трупатъ звезделѧ; и тѫй сѫхне и не са запарва никоги, нито са повреждa оть дѫжда. Като стои тѫй вѫрху раклите додето са управи добре времето, и той исѫхне, приносѧ са въ сенницата сутрина като е мекъ оть влагата нощна.

П. Какъ можимъ да си фанимъ семе оть звезделѧ?

Ѿ. Буйнїй звездель не е добръ за семе; за туй са покосѧва пѫрвїй пѫть сичкїо, а вторїй пѫть като ше са коси

остава са една частъ отъ най силната страна на нивата непокосенъ; чи како завѫрзе сичкїй цвѧтъ семе, тогисъ са покосава, сѫхне 1 — 2 дена тѫй, обраща са внимателно и отъ онасъ страна да сѫхне 1 — 2 дена. И тѹка можатъ да послѹжатъ раклите. Като исѫхне добре, овѫрхава са и са зема семето мѹ та са скѫтва за дрѹги пѫть.

П. Защо накои си сеѧтъ звезделѧ въ средна нива забиколена отъ дрѹги житани седби?

Ѿ. Защото той иска въ развиването си влага и запазване отъ сѧко зловрѣнїе. И като е звездельо посеѧнъ по средъ дрѹги високи седби, тїй го вардѧтъ отъ слѫнцето и вѧтра, и не мѹ даватъ да тича на вишина, но го принѹждаватъ да си распростира жилите въ земѧта, за да стане по силенъ и тлѫстъ. А като са поженатъ нивнте и са отвори мѧстото околъ него, тѹтакси фаща да расте бѫрзо, и за малко време става за косене.

Замечанїе. Има їоще много видове звездель, както: синь, бѧлъ, алѧнъ, чꙋдесенъ, траѧнъ, мелски и смешанъ. Но най отличнїй е синїй, защото много-пѧти като не стане червенїй, той става твѫрде силенъ; и може да трае на добро мѧсто отъ 6 до 7, и на по добро отъ 10 до 15 години.

За размесената скотска храна.

П. Какка е тѧ размесѧна скотска храна?

Ѿ. Когито земледелецо са лишава отъ дрꙋгите скотски храни, както: сено, слама и пр. и пр. или когито нема семе отъ звездела и дрꙋгите храни, тогисъ може да прибегне кѫмъ дрꙋги особни растенїѧ, които ще можатъ да мꙋ навѫршатъ реченнїѧ недостатокъ. Отъ тѧхъ храни, за нашите Бѫлгарїйски предели, можа да препорѫча смесницата отъ дивїѧ грашецъ (фикъ) съ овесъ; превисоката рѫжь; кꙋкꙋрꙋза; тиквите и мꙋхара.

П. Какъ става смесницата?

Ѿ. Нѧкои си ѧ сѧставлѧватъ тѧй: зематъ 6 части грашецъ, 4 части овесъ, 1 часть грахъ и 1 часть черенъ бобъ; зематъ размесѧтъ тѹй семе, и на пролѧть, както са управи времето, посѧватъ го начесто. Както грашецо прецавти, покосѧва са смесницата, исѹшава са добре и става прекрасно сено. Смесѧницата като са дава зелана на скотовете, наистина по долнѧ е отъ звездела, но когито са исѹши като сено, не остака по долнѧ отъ него.

П. Каква е превисоката рѫжь?

Ѿ. И тѧ е едиа добра и плодовита сиромашка храна. Посѧва са на снажна земѧ рано презъ есеньта, за да са укичѹри додето доде зимата; и презъ истата есень можать да са пѹснатъ овцете и гѹведата въ нѧ, за да ѧ упасѧтъ, обачѐ въ сѹхо време. На идѹщата пролѧть както стане за косене, може да са коси и да са дава на добитацитѣ,

или да са исѫши и да са употреби като сено. Подирь това ако падне добрѫ дѫждѫ, рѫжьта ще изникне изново, и ще може їоще еднинѫ пѫтѫ да са покоси или ако са остави да дозрей, ще даде семе; защото втората коситка е по слаба отъ пѫрката. У най новите времена накои земледелци сеятѫ рѫжь раничко на есень, и въ сѫщата есень, и на пролятѫ пакѫ като изникне, и цялото лято, и на втората есень, пѫщатѫ добитаците на реченната седба като на паша. А на втората година оставятѫ ражьта мирна да порасте и да озрей, пакѫ и тогись изваждатѫ доста добро семе.

П. Кѫкѫрѫзо добра храна ли е за скотовете?

Ѿ. Той е една силна храна, що то не мога ти исказа. Кравите даватѫ отъ неѧ млого млако. У добра и силна земѧ са посѧва на пролятъ распрѧснато кѫкѫрѫзо, честичко. Както фане да извишава, може да са коси и да са

дава на говедата, а колкото остане до есеньта покосава са, и са употревлава за говедата като най прекрасна и млечна храна.

П. Какъ са сеатъ тиквите за скотска храна?

Ѿ. Тїи са сеатъ у снажна и мека земя, после са хранятъ съ тяхъ говедата и свините. Земледелците ги сеатъ накремени междý кýкýрýза безъ сяка грижа; Можатъ и тяй да са сеятъ, но на гнязда ще да е по добре да са сеатъ особно. Гназдата да са напяняатъ съ добръ торъ, и въ сяко да са фярлятъ по 4 — 5 семета и да са заравять добре съ ситна пряcть. И тяй може да има земледелецо едри тикви, съ които да храни говедата и свините отъ Богородица или отъ Преображенїе нататакъ.

П. Какявъ е мýхаро?

Ѿ. Той е за коните добра и сил-

на храна. Растенето мꙋ прилича на просото. Сее са пролѧть, става добръ, но твѫрде млого ꙋбезсилва земѧта, а особито когито са за семе оставѧ.

Заключенїе.

Млого сѫ наслажденїѧта земледелски, защото земледелците иматъ счетъ съ земѧта, коѧто никоги не отбѧгва тѧхната власть, и никоги не отдава което е прїѧла безъ лихва, навремени съ голѧма, а навремени съ малка. И не токо плодовете веселѧтъ една благорасположена дꙋша, но и силата и естеството земленно. Земѧта като прїемне распрѫснатото семе въ умѧгечната и разредената си пазва, пѫрво го сѫхранѧва скрито чрезъ броненїето, после го разлива разхладено чрезъ испаренїето и сломленїето си, и изважда оть него раззелененото зѫрно, което като са подпира на жилните коренни, мало по мало расте, и като са возвишава на зеленикава трѫсть,

затварѧ са и расте нѧколко време въ положниците, оть които като са подаде сѫчинѧва единъ благочинно направенъ класъ, който са укреплѧва срещо ухапването на малките животни съ начертанїето на осилите. Що да кажа за посаждането, и рожденето на вїноградите. Невозможно е да са насити онзи, който е предготвилъ на селското си жилище спокойствїе и радость. Оставѧмъ оть да приказвамъ естеството на всите що никнатъ оть земѧта, коѧто оть твѫрде мало зерно смоквѧно, или гроздѧно, или оть дрѹги малки семена. плодни и коренни, ражда толкось големи стебла и клони! Растенїѧта, цвѧтѧта и листаците нематъ толкось свойства и действїѧ, освенъ дето веселѧтъ секиго съ чѹденето си.

А лозїето, което естественно влече на долѹ и, ако не са подпира, пада на земѧта, за да пониква право, улавѧ съ мѹстаките си като съ рѫце сѧко нѧщо,

което може да достигне, и понеже различно и безпорѧдочно са распростира, забранѧ го земледелцовото хꙋдожество съ порѧзването да не полꙋдей съ млогото лозини, нито да са распростре безмерно кѫмъ сичките страни. Така прочее като дойде пролель, става на осталата порѧзана прѫчка, както въ сѫставите на дрѫвото називаемото око, оть което происхожда гроздїето, което порасва чрезъ питателнїѧ сокъ на земѧта, и чрезъ слѫнчовата топлина, и пѫрво е твѫрде кисѧло и стипцаво на вкꙋсъ, но после като узрее става сладко, и покрито съ лозиияните листове, не са лишава оть умерена топлина, и тѫрпи безмерната слѫнчова горещина. Що може да е по сладко на вкꙋсъ, и по красно на зрене, оть плода на лозето! И не токо ползата на лозїѧта, но и работѧнето мꙋ, и сѫщото негово естество удивително увеселѧва. Распорѧденїето на редовете, сѫединенїето и утвѫрждeнїето на венците, вѫрзването и посаждането на лозїѧ-

та, и распореждането на лозините, разиграватъ на челѧка сѫрцето отъ радость. Не само никите, ливадите, лозїѧта, и горите правѧтъ весело селското живене, но и градините, и ройовете на пчелите, и пастротата на цвѧтовете. Не само сеѧнїѧта веселѧтъ, но и присажданїѧта, отъ които дрѹго по мѫдро не е изнамерила земледелската наѹка.

Край.

Кое де са намерва?

На страница.

Предисловїето - - - - - - - 3.
Ввожданїето - - - - - - - - 5.
§. 1. Заради поместїата - - - - - 6.
§. 2. Заради конюшни, земници и житници - - - - - - - - 15.
§. 3. Заради различ. на земата - - 18.
§. 4. Заради наторяването - - - - 21.
§. 5. Заради орането, сеянето и женането 22.
§, 6. Заради градините - - - - - 25.
§. 7. Заради лозїата - - - - - - 28.
§. 8. Заради скотовъдството - - - 29.
§. 9. Заради воловете и кравите - - 34.
§. 10. Заради конете - - - - - - 35.
§. 11, Заради овцете и козите - - - 38.
§. 12. Заради свинете - - - - - - 40.
§. 13. Заради леглата на къщните животни - - - - - - - - 42.
§. 14. Заради кучетата - - - - - 45.
§. 15. Заради кокошките - - - - - 48.
§. 16. Заради мисирките - - - - - 55.
§. 17. Заради патките и юрдечките - - 56.

На страница.

§. 18. Заради гѫлѫбите - - - - - 59.
§. 19. Заради пчелите - - - - - 61.
§. 20. Заради особното обработване на
сако растенїе:
1. За житата - - - - - - 66.
2. За варивата - - - - - - 78.
3. За коренните растенїа - - - 84.
4. За масланите растенїа - - - 91.
5. За прежданите растенїа - - - 94.
6. За красилническите растенїа - - 96.
7. За подправните растенїа - - - 99.
8. За скотските растенїа - - - 109.
Заключенїето - - - - - - 119.

РОДОЛЮБИВИТЕ ПОМОЩНИЦИ.

ВЪ РУХЧУКЪ. — Боголюбивейшїй епископъ чарвенскїй г. г. Синесїй 5. — Почтенното общество за училищата 20. — Почтенїй г. Х. Велико Пенчовъ и синъ мѹ г. Х. Иванчо 5. — Поч. г. Иванчо Г. Мавридїй 2. — Почтенни г. г. Бр. Х. Петковичи 3. — Г. Димитрїй И. Платисъ 2. — Слов. г. Параскева Дамїановъ учитель 5. — Сл. г. Христо Драгановъ учитель 5. — Сл. г. Димитрїй И. Кѹлевичь учитель 5. — Сл. г. Никола Пенчовъ учитель 5. — Г. Евстатїй П. Сакиларїевъ 3. — Г. Стефанъ Д. Боацевъ 2. — Г. Николай Г. Цонаковъ и братъ мѹ г. Евстатїй 2. — Г. Петраки С. Золотовичь. — Г. Стоянъ Станювъ. — Г. Павелъ Петковъ. — Г. Симеонъ С. Золотовичь — Г. Стефанъ П. Найдановъ. —

ВЪ РАЗГРАДЪ. Преподоб. отецъ Гавриилъ Зографецъ 4. — Благ. отецъ Георги Икономъ и синовете мѹ Танасчо и Петарчо 3. — Бл. отецъ

Крѫстїо П. Атанасовъ и синъ мѹ Танасчо 2. — Бл. отецъ Христо Дончовъ и синовете мѹ Андонаки и Илїйчо 2. — Почт. г. Бѫрнїо Господиновъ градонач. 2. — Поч. г. Василь Екатериновъ надстоѧтель свѧто-червенскаго, и синъ мѹ Спасчо 2. — Поч. г. Велико Петровъ и синъ мѹ Саѹлаки 2. — Почтенно-сл. г. Иванчо Давидъ-оглѹ и синъ мѹ Иванчо 2. — Поч. г. Иванчо Кѹртїовъ. — Поч. г. Жеко Ниделчовъ и синовете мѹ Танасъ и Григоръ 2. — Поч. г. Стоѧнъ Симеоновъ и синъ мѹ Господинъ 2. — Поч. г. Иванъ Авашчета. — Поч. г. Коли воѧцїй. — Поч. г. Стоѧнъ Кѹвачъ. Сл. г. Койчо Садинскїй уч. — Поч. г. Петко Неновъ — Г. Пейчо Пашалѫ пчеларь. — Г. Панчо Петровъ. — Г. Пенчо Дацковъ. — Г. Иванчо Арабъ-оглѹ. — Г. Данчо каведжи. — Песнос. г. Михаль Дончовъ. — Сл. г. Величко Христовъ. — Сл. г. Христофоръ П. Илїовъ. — Сл. г. Петръ Денїовъ. — Сл. г. Петръ Стойчовъ Зографъ и бр. Жипо 2. — Г. Иванчо Христовъ. — Г. Іорги кїоркчи отъ Травнѧ. — Г. Г. Бр. Николчо, Стоѧнъ, Іорги и Петръ Спасови 4. — Г. Митїо Спасїовъ. — Г. Стоѧнъ Миндо-оглѹ. — Сл. г. Стойко Ивановъ учитель 20. — Ученици: Г. Иванчо П. Атанасовъ. — Г. Костаки Стоѧновъ. — Г. Илїйчо Кѫнчовъ. — Г. Иванчо Стоѧновъ. — Г. Стефанъ Денїовъ — Брата Дончо и Цанко Маркови. — Г. Стефанъ П. Илїовъ. — Г. Димитръ Стоѧновъ. — Г. Киракъ Влаїовъ. — Г. Иванчо Дѧнковъ. —

Г. Стойчо Матїовъ. — Г. Іорги Миховъ. — Г. Ангелъ Колїовъ. — Х. Христо Х. Миховъ. — Г. Юрданъ Димитровъ. — Г. Слафъ Іоргїовъ. — Г. Василь Петровъ. — Г. Иванчо Кжнїовъ — Г. Стати Лефтерїовъ — Г-жа Х. Домна Х. Михова. —

ВЪ СЕЛИСТРА. — Поч. г. г. Братїа Юрданъ и Крѫстїо Петровичи отъ Сицовъ 2. — Почтенїй г. Христо бакалъ-баши отъ Бей-Арнаутъ. — Г. Недчо Керемедчи. — Г. Стоанъ Бачоварь. — Г. Симеонъ Ванковичь отъ Сицовъ. — Г. Никола Гранчарь. — Сл. г. Тодоръ учитель 2. — Ученици: Г. Іорги Ивановъ. — Г. Илїа Недїовъ. — Г. Г. Бр. Тома и Василь — Г. Дїаманди Іордановъ. — Г. Тодораки Христовъ. —

ВЪ КАЛИПЕТРА. — Почтенното земледелско общество, бл. отецъ Стефанъ, поч. г. Станко чорбацїй и поч. г. Василь белберь 20. — Почтенното бачоварско общество 10. — Благоразумнїй учитель г. Рашко Илїевъ и синовете му 5. —

ВЪ РАВНА. — Почтенното земледелско общество 10.

ВЪ ЧЕРКОВНА. — Почтенното земледелско общество 10

ВЪ АЛМАЛИ. — Поч. г. Дако чорбаци съ общината 10. —

ВЪ ШУМЕНЪ. — Негово преосвященство митрополитъ Преславскій г. г. Веніаминъ 10. — Бл. отецъ Стоянъ младій. — Поч. г. г. брата Х. Стоянови 5. — Поч. г. г. бр. Х. Саввови 5. — Поч. г. г. бр. Василіеви 5. — Поч. г. г. бр. Рачови 5. — Поч. г. г. бр. Жек. Папазъ-огларъ. — Поч. г. г. бр. Маркови 5. — Поч. г. г. бр. Ж. Гюгчевренци 3. — Поч. г. г. бр. Х, Вичови 10. — Поч. г. Сава Панаіотовъ 2. — Г. Васили Х. Пановъ 2. — Г. Димитръ Бошнакъ-оглу. — Г. Василаки Х. Жековъ. — Г. Тодораки П. Антоновъ пахумій 2. — Г. Христаки Иліевъ. — Г. Стефо Андреовъ и братъ му Иліичо 2. — Г. Мнхалики П. Антоновъ. — Г. Варванъ Х. Лазаровъ. — Г. Тодорчо Х. Бойчовъ. — Г. Иванчо Х. Райковъ. — Г. Добричко П. Василіовъ. — Благоразумній уч. г. Савва Доброплодній 5. — Благоразумній уч. Христаки З. Михаилъ 5. — Благор. учит. Г, Анастасъ Х. Ивановъ 5. — Г. Люцканъ Иподидаскалъ. 2. —

ВЪ ДЖУМАА. — Почтенното общество за училищата 10. — Почт. г. Христо Шишманъ-оглу 2. — Птч. г. Х. Илийчо Х. Марковъ 5. — Благоразумній Учитель г. Спиридонъ 5. — Благораз. Учит. г. Стоянъ И. Касапски 3. —

ВЪ ОСМАН-ПАЗАРЬ. — Бл. отецъ Василь Икономъ 2. — Бл. отецъ Димитаръ 2. — Благор. Уч. г. Вичо Райковъ 2. —

ВЪ КОТИЛЪ. — Бл. отецъ Іосифъ Икономъ 5. — Родолюбивїй г. Рꙋско Х. Беровъ 5. — Благоразꙋмнїй Уч. г. Драганчо Икономовъ 2. — Сл. г. Пекраки Х. Атанасовъ съ сопрꙋгата си Марїѧ и синовете си Атанаса и Матеѧ 4. — Г. Райно Божиловъ абацїй 2. — Г. Стойно Жечовъ Сапꙋн. 2. — Г. Радилъ Іорговъ Арнаꙋт. 2. — Г. Вѫлю П. Димитровъ 2. — Г. Дачо Цанковъ бакалъ. — Г. Димитръ Михалїовъ кꙋндꙋрацїй. — Г. Захарїѧ Кѫзѫлъ Стоѧновъ 2. — Г. Димитръ Боювъ оть Сливенъ. — Г. Стаю П. Петровъ. — Г. Стоѧнъ Кировъ. — Г. Х. Панаїотъ Х. Сѫбїовъ. — Г. Коста Дечовъ абацїй. — Г. Димитръ Трандафиловъ. — Г. Станїо Коли-кокошката. — Г. Пенко Ивановъ грошатъ. — Г. Вѫлко Пенїовъ абацїй. — Г. Михаль Тодоровъ абацїй. — Г. Герги Тинїовъ целитель. — Г. Петръ Люцкановъ. — Г. Димо Ванковъ кꙋндꙋрацїй. — Г. Герги Пеновъ ковачъ. — Г. Іочо Х. Петровъ. — Г. Петръ Дачовъ кюркчїй. — Г. Пенко Белїовъ сребрѧнникъ. — Г. Тинїо Беровъ сребрѧнникъ. — Г. Вичо Алековъ абацїй. — Г Стаїо Божиловъ чофацїй. — Г. Дачо Воденчерь. — Г. Іофчо Матеїовъ абацїй. — Г. Гено Вѫлковъ овчерь. — Г. Стойко Пенчовъ оть Жеравна. — Г. Иванъ Ивановъ абацїй. — Г. Стоѧнъ Добрїовъ овчерь. — Г. Х. Пенко Божиловъ овчерь. — Г. Стойко Ниделковъ. — Г. Стоѧнъ Нетковъ абацїй. — Г. Тинїо Петровъ Вези-

ратъ. — Г. Христо Райковъ абаціїй. — Г. Тодоръ Костовъ отъ Казанлѫкъ. — Г. Райно Ивановъ Дикиціїй. — Г. Ириміа Стоановъ. — Г. Стоанъ Вѫлковъ Кюркчїй. — Г. Іоко Нѹчовъ овчерь. — Г. Вѫлїо Цончовъ. — Г. Х. Петръ Х. Юрдановъ кѹпецъ. — Г. Иванъ Димовъ овчерь. — Г. Никола Цонковъ Боаціїй. — Г. Дойно Цонковъ боаціїй. — Г. Крѫстїо тѫрпанатъ. — Г. Стоанъ Минковъ каракашатъ. — Петръ Матеїовъ интизапчїй. — Г. Иванчо Калчовъ абаціїй. — Г. Радилъ Бегїовъ абаціїй. — Рафаилъ Минчовъ. — Г. Иванъ Шотракатъ сребраникъ. — Г. Гадо Киро Великовъ. — Г. Велико Матеїовъ. — Г. Іорги Іофковъ бакалъ. — Г. Петръ Савїовъ Кихаа. — Г. Михалаки Гергїовъ лѫската. — Г. Божилъ Стоановъ Керинъ. — Г. Тонїо Стоановъ. — Г. Петръ Слафчовъ овчерь. — Г. Цанко Іофковъ дикиціїй. — Г. Панаїотъ Христовъ абаціїй. — Г. Тодоръ. Ченковъ дикиціїй. — Г. Стоанъ Ивановъ Єго-олѹ. — Г. Стоанъ Дѹмвазатъ абаціїй. —

ВЪ СЛИВЕНЪ. — Г. Иванъ Александрїовъ. — Г. Петаръ Гаврїиловъ отъ Жеравна. — Г. Х. Мина Х. Михалїовъ. — Г. Добри Чинчоловъ учитель. — Благоразѹмнїй учитель. Г. Димитрїй Костовъ 2. — Ученицитѣ мѹ: Г. Х. Анаки Анакїовъ. — Г. Стефанъ Г. Гидиковъ. — Г. Анастасъ Х. Добрїовъ. — Г. Тодоръ Костовъ. — Г. Мина П. Никифоровъ отъ Карноватъ. —

ВЪ КРИТОХОРЪ. — Г. Х. Георги Константиновъ. — Г. Николчо Тодоровъ домъсчїй. — Г. Димитръ Продановъ домъзчїй. — Г. Стефанъ Кръстїовъ абацїй. — Благордзъмнїй учитель г. Димитрїй М. Нетковъ отъ Елена 2. — Ученици: Г. Тодоръ Х. Ивановъ. — Г. Тодоръ Александрїовъ. — Г. Іорги Х. Николовъ. — Г. Иванчо Константиновъ. — Г. Стилїанъ Стоїовъ. —

ВЪ ЖЕРАВНА. — Благоговейнїй протопопъ Тодоръ Икономовъ, надстоятель Преславскаго Митрополита, и братъ его Стефанъ кѫпецъ, брата сѫщи на издателя 10. — Благоговейнїй отецъ Вѫлчо Х. Тодоровъ. — Поч. г. Х. Никола и синъ мѫ Х. Василь 2. — Г. Василь Христовъ терзїй. — Г. Стоянъ Тодоровъ Даракчїй. — Г. Бончо Вѫлковъ даракчїй — Поч. Г. Стоянъ Сѫбїовъ и синъ мѫ Савва терзїй 2. — Поч. г. Димчо кихая и синовете мѫ Василь и Никола 3. — Поч. г. Никола Цанковъ кїоркчїй. — Г. Василь Цендовъ абацїй. — Г. Иванъ Тодоровъ терзїй. — Г. Бандїо Цонковъ терзїй. — Г. Драганъ Николовъ кѫпецъ. — Г. Иванчо Кѫдїовъ терзїй. — Поч. г. Х. Вѫлко Стоянов абацїй. — Г. Рѫси Пенковъ сапѫнцїй. — Г. Іофко Вѫлковъ сапѫнцїй. — Поч. г. Божилъ Ивановъ абацїй. — Поч. г. Дойно кихая и синъ мѫ Рѫско 2. — Сл. г. Х. Димитръ Х. Пенковъ. — Г. Лѫка Вѫлковъ овчерь. — Г.

Лѫка Драгановъ терзїй. — Г. Рѫско Петровъ терзїй. — Г. Василь Тодоровъ абацїй. — Поч. г. Атанасъ Ивановъ кїоркчїй. — Г. Матей Сѫбїовъ терзїй. — Г. Матей Вѫлчовъ абацїй. — Поч. г. Василь Тодоровъ бабачь-оглѫ 2. —

ВЪ ГРАДЕЦЪ. — Благоговейнїй протопопъ Константинтинъ отъ Котилъ 2. — Благоговейнїй отецъ Стефанъ Икономъ. — Благ. отецъ Гаврїилъ П. Бошковъ. — Благог. отецъ Димитръ П. Гергїовъ — Поч. г. Варбанъ Ненковъ абацїй. — Поч. г. Нейчо кихаѧ. — Г. Стоѧнъ Стойновъ терзїй. — П. г. Крѫстїо П. Пенковъ бакалъ. — Г. Христо Ганїовъ кафецїй. — Сл. г. Василаки Кѫнїовъ певецъ. — Г. Василь Димитровъ боѧцїй. — Поч. г. Маринъ Ганчовъ абацїй. — Поч. г. Стоѧнъ Ивановъ кихаѧ. — Г. Иванъ Ранковъ абацїй. — Г. Рафаилъ Тодоровъ кѫпецъ. — Г. Симеонъ Тодоровъ кюркчїй. — Г. Панаїотъ Ивановъ терзїй. — Г. Константинъ Гергїовъ. — Г. Тодораки Василїовъ певецъ. — Г. Захарїѧ Гергїовъ овчерь. — Г. Атанасъ Стоѧновъ терзїй. — Поч. г. Варбанъ Георгїевъ абацїй. — Г. Рѫси Димовъ. — Г. Христо Ивановъ боѧцїй. — Поч. г. Х. Тодоръ Стоѧновъ. — Поч. г. Ненко кѫпецъ отъ Котилъ. — Г. Гаврїилъ Панаїотовъ кюркчїй. — Г. Конда Симеоновъ овчерь.

ВЪ ИЧАРА. — Благоговейнїй отецъ Тодоръ Ивановъ. — Благ. отецъ Гаврїилъ Райновъ. —

Г. Иванъ Стоановъ овчеръ. — Г. Киро Димитровъ овчеръ. — Сл. г. Никола Сѫбїовъ учитель. — Г. Петръ П. Ивановъ кѹпецъ. —

ВЪ МЕДВЕНЪ. — Благоговейнїй отецъ Никола П. Василїовъ. — Благоговейнїй отецъ Захарїа Димовъ. — Сл. г. Господинъ Димовъ учит. — Поч. г. Господинъ Жечовъ. — Поч. г. Господинъ Жейновъ. —

ВЪ КАТѲНИШТА. — Г. Димитръ Петковъ бакалъ. — Г. Атанасъ Ивановъ терзїй. — Г. Никола Михаиловъ орачь. — Г. Драганъ Жечовъ овчеръ. — Г. Велико Стойновъ орачь. — Г. Пеню Карастайковъ овчеръ. — Г. Атанасъ Кодїовъ овчеръ. — Г. Пенїо Малки Стойковъ овчеръ. — Г. Г. бр. Никола, Ивинъ и Пенчо Кара-атанасови з. — Г. Пенчо Ивановъ овчеръ. —

ВЪ ХЮСЕНЧЕ. — Поч. г. Енчо Вачковъ цѫр. Епитроп. — Поч. Г. Коли Чакѫръ-оглѹ чорбацїй. — Поч. г. Ниделчо Камиль-оглѹ чорбацїй. — Поч. г. Коци Бербато. — Г. Димитръ Минковъ. — Г. Пени Тонїовъ. — Г. Тодоръ Дацовъ. — Г. Петко Илїйчовъ — Г. Николчо Дацовъ. — Г. Драгни Златїовъ. — Г. Іофчо Станїовъ — Г. Дрѹми Ниделковъ Мѹтафъ. — Г. Ниделчо Димовъ. — Г. Карбанъ Спасїов. — Г. Ниделчо Минковъ. — Г. Петко Минковъ. — Г. Станїо Енїовъ.

— Г. Василь Андреїовъ. — Г. Стоянъ Минковъ. — Г. Слафъ Гецофъ. — Г. Харизанъ Георгїовъ. — Г. Руси Матїовъ. — Г. Бани Радїовъ. — Г. Ради Ивановъ. — Г. Илїа Станїовъ. — Г. Даци Стойчовъ. — Г. Цони Тончовъ отъ тончїй. — Г. Димитръ Станїовъ. — Г. Даци Даковъ. — Сл. г. Юрданъ Петковъ учитель 2. — Г. Павли Ниделчовъ. — Г. Тодоръ Ивановъ. — Г. Иванъ Великовъ Мутафъ. — Г. Ради Златїовъ.

ВЪ НОВО-СЕЛО. — Благоговейнїй отецъ Димитръ сакеларїй. — Бл. отецъ Иванъ. — Бл. отецъ Никола. — Бл. отецъ Рашко.

ВЪ ТАТАРЪ-ПАЗАРЦИКЪ. — Благоразумнїй учитель Стойко Стефановъ и синовете му: Стефанъ, Іорги, Димитръ и Никифоръ 5. — Родолюбивїй и теплїй желатель за Българското просвештенїе г. Х. Найденъ Іоанновъ 5.

ВЪ ПИРОТЪ. (шаркїовъ) — Благоразумнїй учитель Петръ Георгїевичь и чадата му: Манолъ, Константинъ, Алекси, Василь, Евдокїа и Анастасїа 5. —

ВЪ ЕСКИ-ЗААРА. — Почтенното общество 10. — Благоговейнїй отецъ Николай Икономъ 2. — Поч. г. Иванъ Стояновъ 5. — Сл. г. Х. Георги Стоїовъ 4. — Почтеннїй бакалски еснафъ 10. — Сл. г. Мехмедъ Февзи ефенди. — Сл. г. Мех-

медъ Февзи Амишь ефенди. — Сл. г-жа Анна Михаилова учителка 10. —

ВЪ ВАРНА. — Преосвященнейшїй Митрополитъ Варнисъ ке Каварнисъ господинъ г. Порфирїй 10. — Протосингело на Н. П. г. г. Агангелъ 5. — Родолюбивїй г. Рали Х. П. Мавридовъ Шумнянецъ 5. — Бр. Н. Гергїови Тѫрновци 2. —

ВЪ ИБРАИЛЪ. — Родолюбивїй г. Ѳеохари Папазъ-оглу. 10. — Поч. г. Тодоръ Сербичь Жеравнянецъ 5. — Поч. г. Андрей Х. Петровъ Шумнянецъ 5. —

ВЪ ГАЛАЦЪ. — Родолюбивїй г. Харалампо Х. Ганушовъ Шумнянецъ, и синъ му Янко 10, Почтенїй г. Х. Иванчо Х. Василїовъ. Шум. 5. —

ВЪ БЯЛ-ГРАДЪ. — Бѫлгарчета ученици: Г. Константинъ П. Павловъ оть Ловичь. — Г. Константинъ К. Сахатчи-оглу оть Габрово — Димитрїй Х. Павловъ оть Сищовъ — Иванъ Х. Тодоровъ оть Лясковецъ. — Певелъ Тодоровъ оть Лясковецъ. — Иванъ Христовъ оть Лясковецъ. — Г. Цвятко Георгїевичь оть Крушавацъ, словоредительо на тась книжка. — Г. Стефанъ М. Лазаравичь, книговезецо на тась книжка. — Г. Пенчо Радїовъ книгопродавецъ, оть Карлово 10. — Градинари Лясковци: Г. Иванъ Кондїовъ. — Г. Иванъ Петровъ. — Г. Христо Петровъ. — Г. Бой-

ко Симеоновъ. — Г. Тодоръ Трифоновъ — Г. Дочо Ивановъ. — Г. Христо Николовъ. — Г. Ангелъ Гергїовъ — Г. Тодоръ Скочовъ. — Г. Петко Лазаровъ. — Г. Илїа Кѫрбановъ. — Г. Христо Московъ. — Г. Иванъ Рашковъ. — Г. Илїа Цонїовъ. — Еленци: Г. Стойко Петковъ. — Г. Иванъ Х. Димитровъ. — Г. Антонъ Х. Димитровъ — Г. Велчо Стефановъ. — Г. Лазаръ Мартиновъ. — Г. Стоянъ Колїовъ отъ долна Раховица. — Г. Стоянъ Аврамовъ отъ добри-дялъ. —

ВЪ ТЪРНОВО. — Почтенното училищно общество 10. — Благораз. учитель г. Никола ст. Михайловскїй 5. — Родол. г. Стефанъ Пенїовъ актарь и синовете мѹ: г. Димитръ, г. Никола, г. Парашкева, и г. Спиридонъ 5. — Поч. г. Парашкева Пенїовъ кюркчи. — Поч. г. Димитръ Пенїовъ кюркчи. — Поч. г. Петко Панаїотовъ актарь и сопрѹгата мѹ благоразѹмна г-жа Тодора 3.

П л ѹ г ъ.

БИБЛИОТЕКА
НА
Н. НАЧОВЪ
СОФИЯ

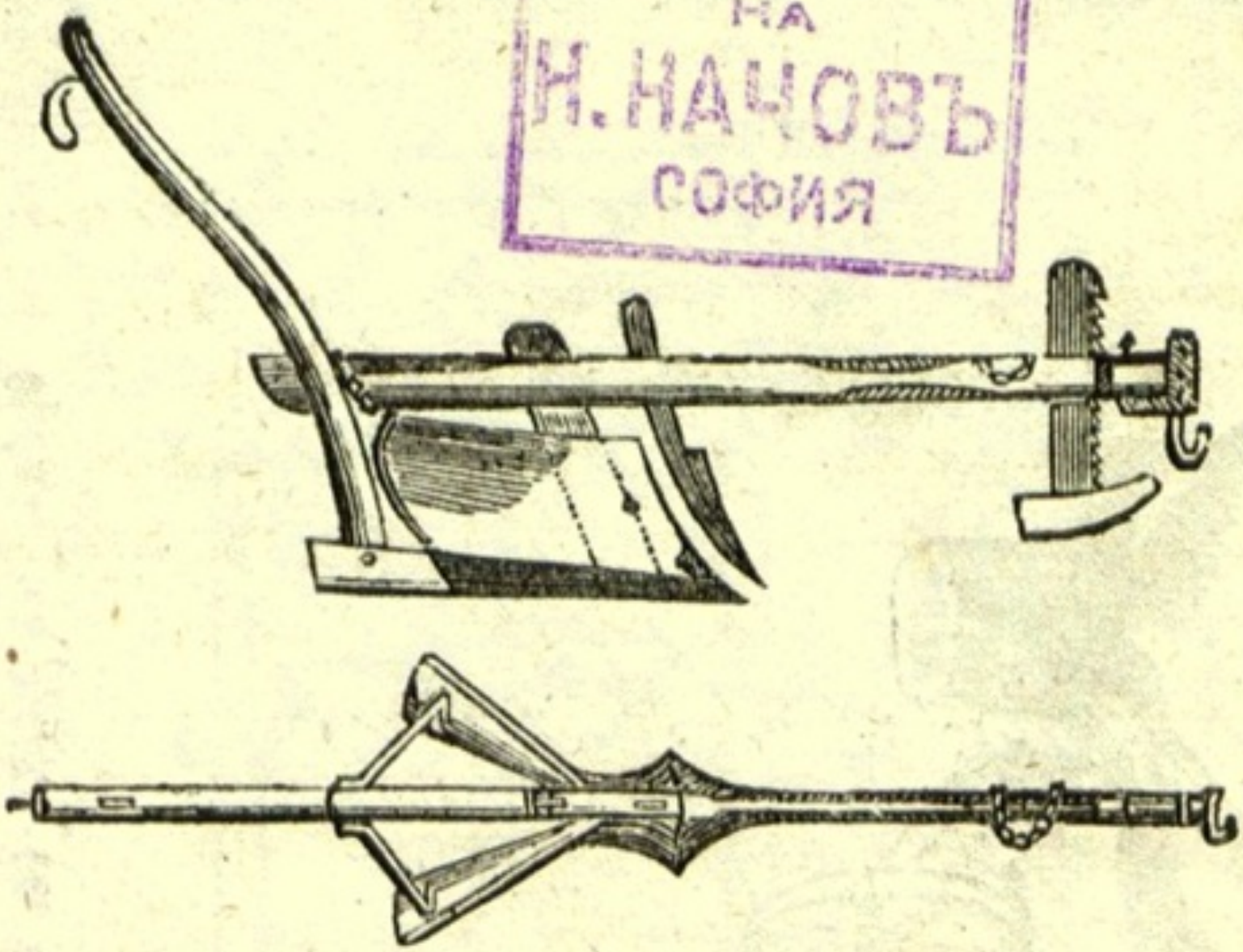

Р а л о.

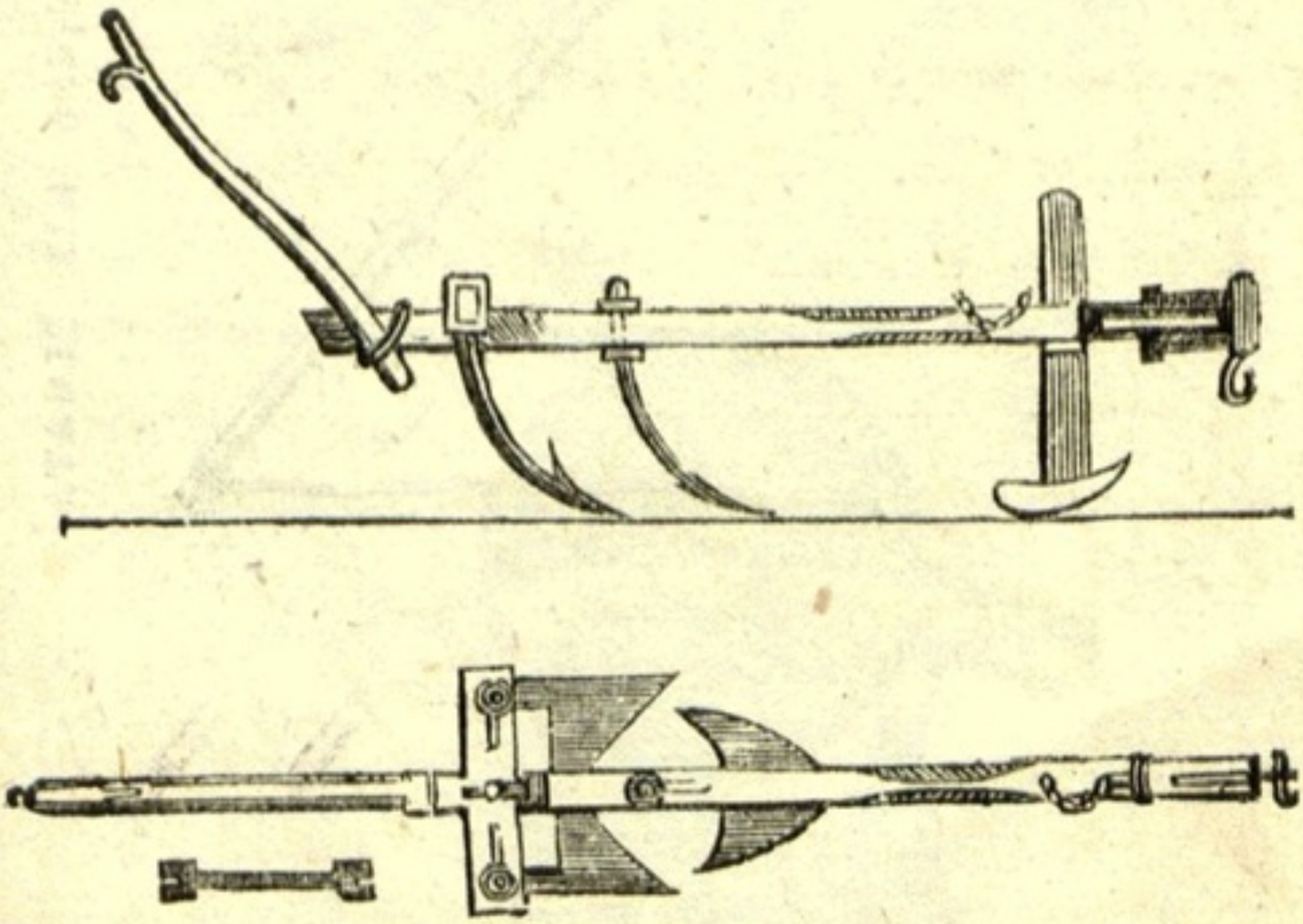

Орѹдїе съ което са истржгва корень изъ земата.

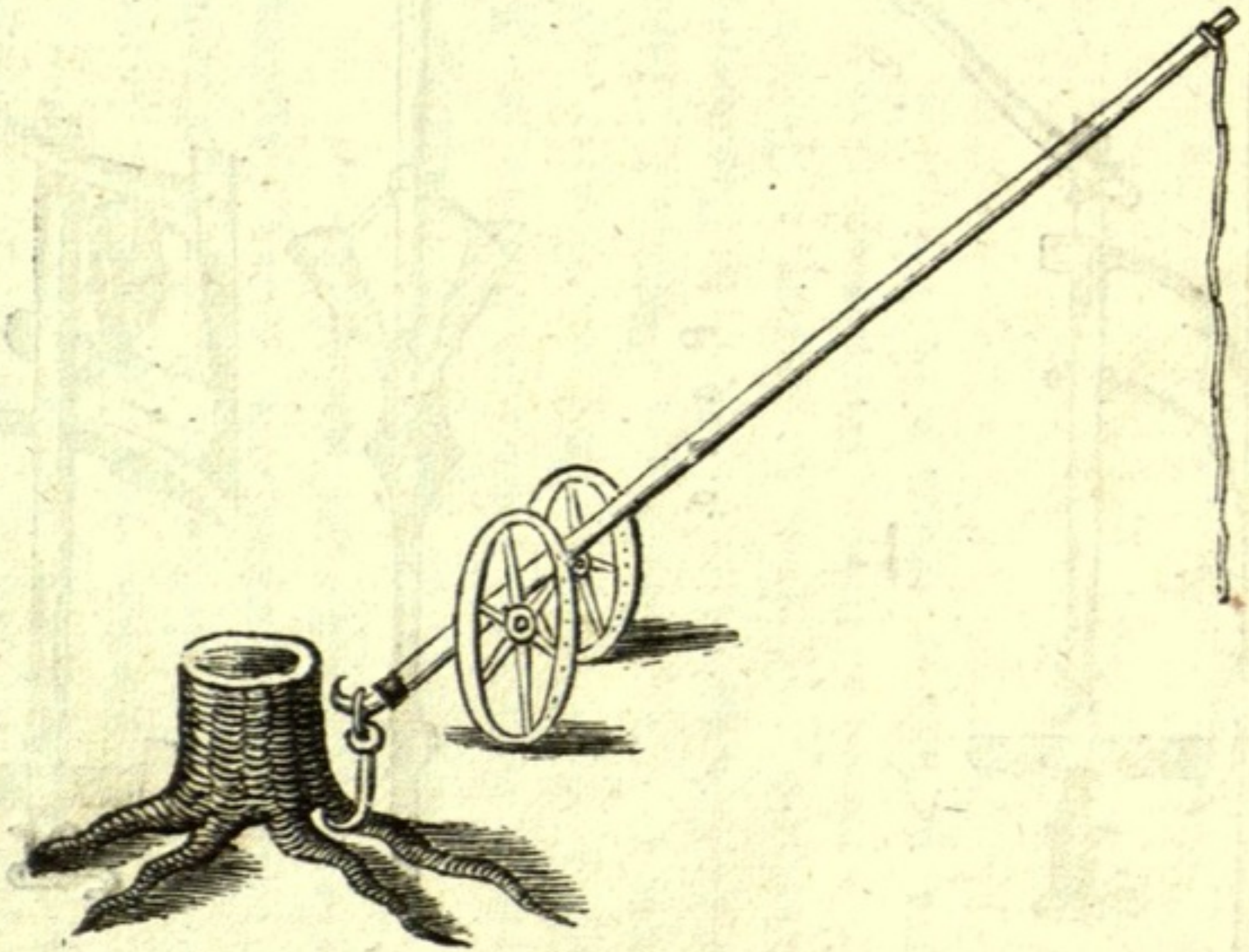

Клѫкове и валѧкъ, съ когото са претиска кꙋфата земѧ.

БИБЛИОТЕКА НА Н. НАЦОВЪ СОФИЯ

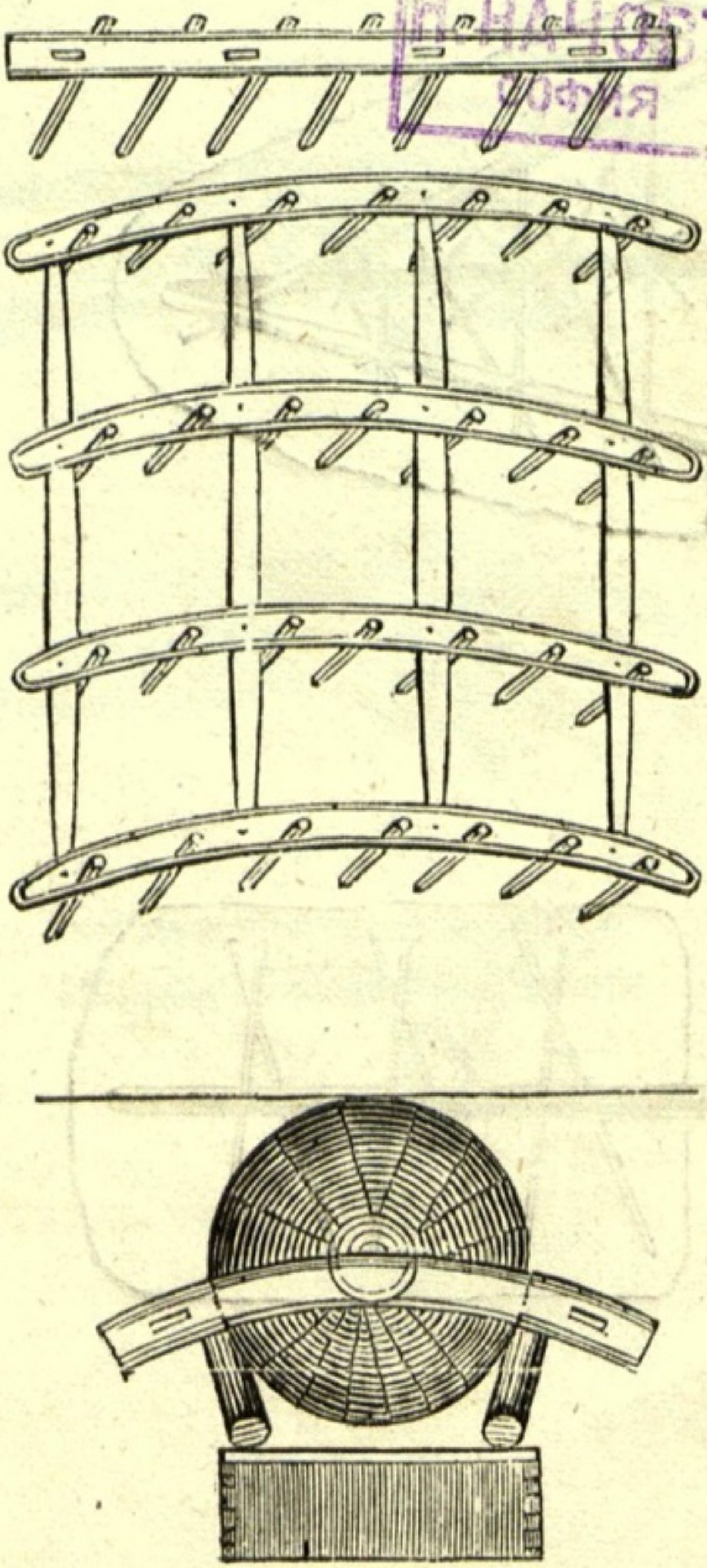

Ракли вѫрхꙋ които са трꙋпа збездельо и сеното, за да са испаравать и не запарватъ.

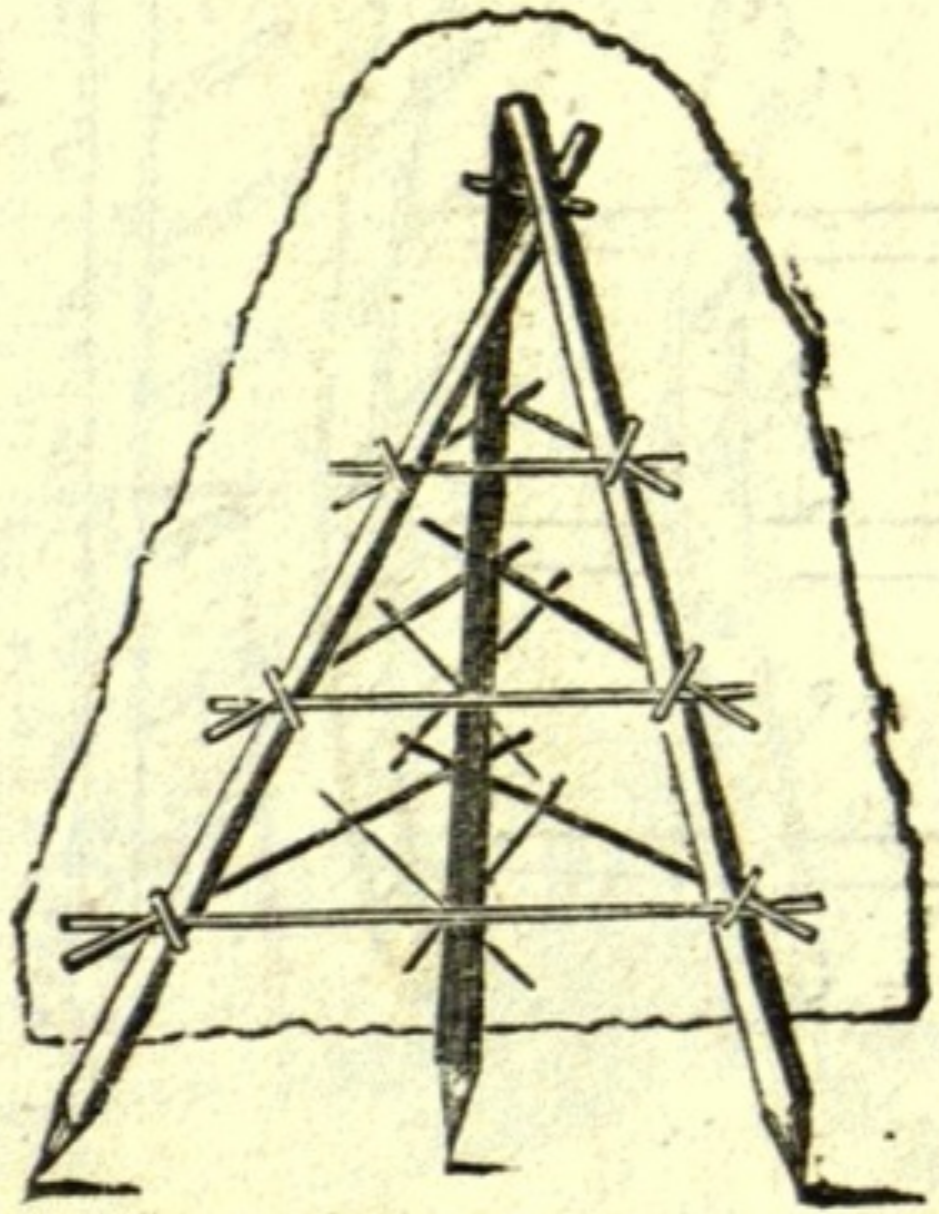

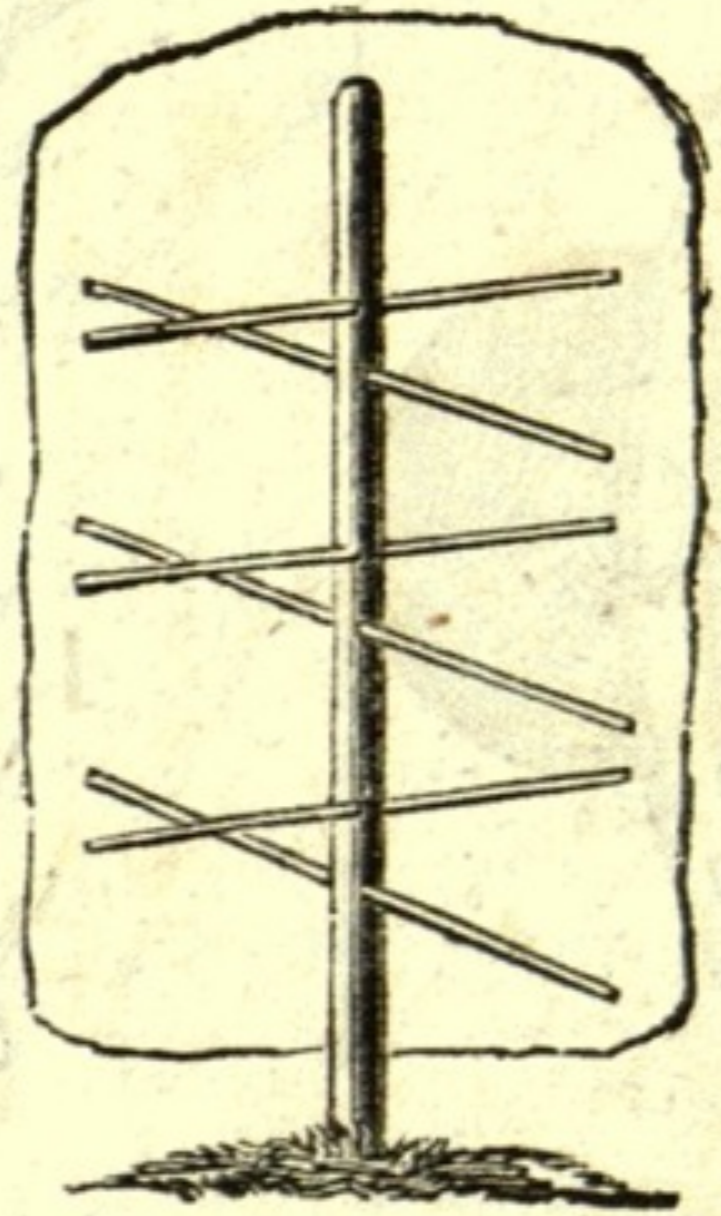

Какъ са пресажда съ листъ.

БИБЛИОТЕКА НА Н. НАЧОВЪ СОФИЯ

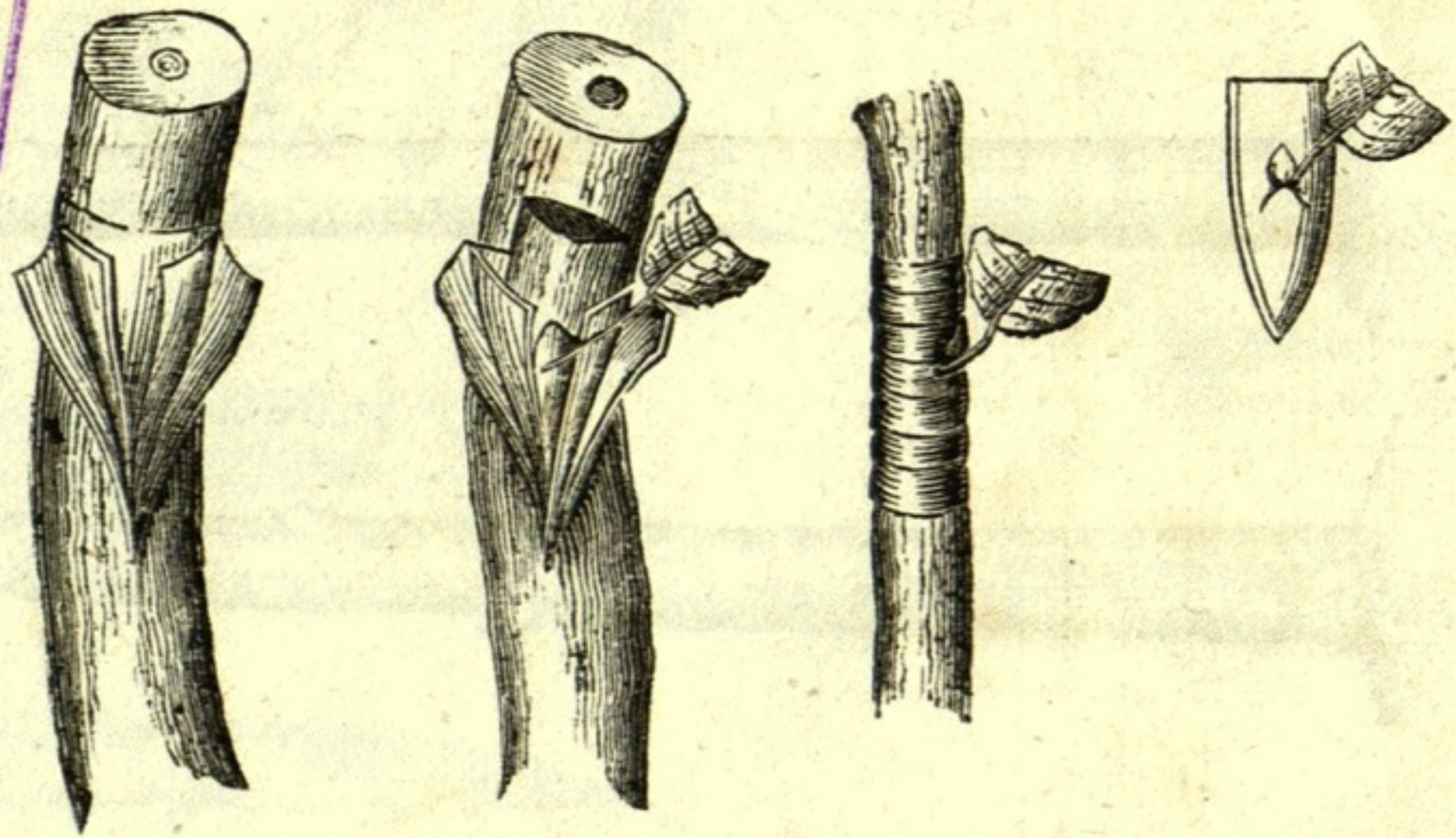

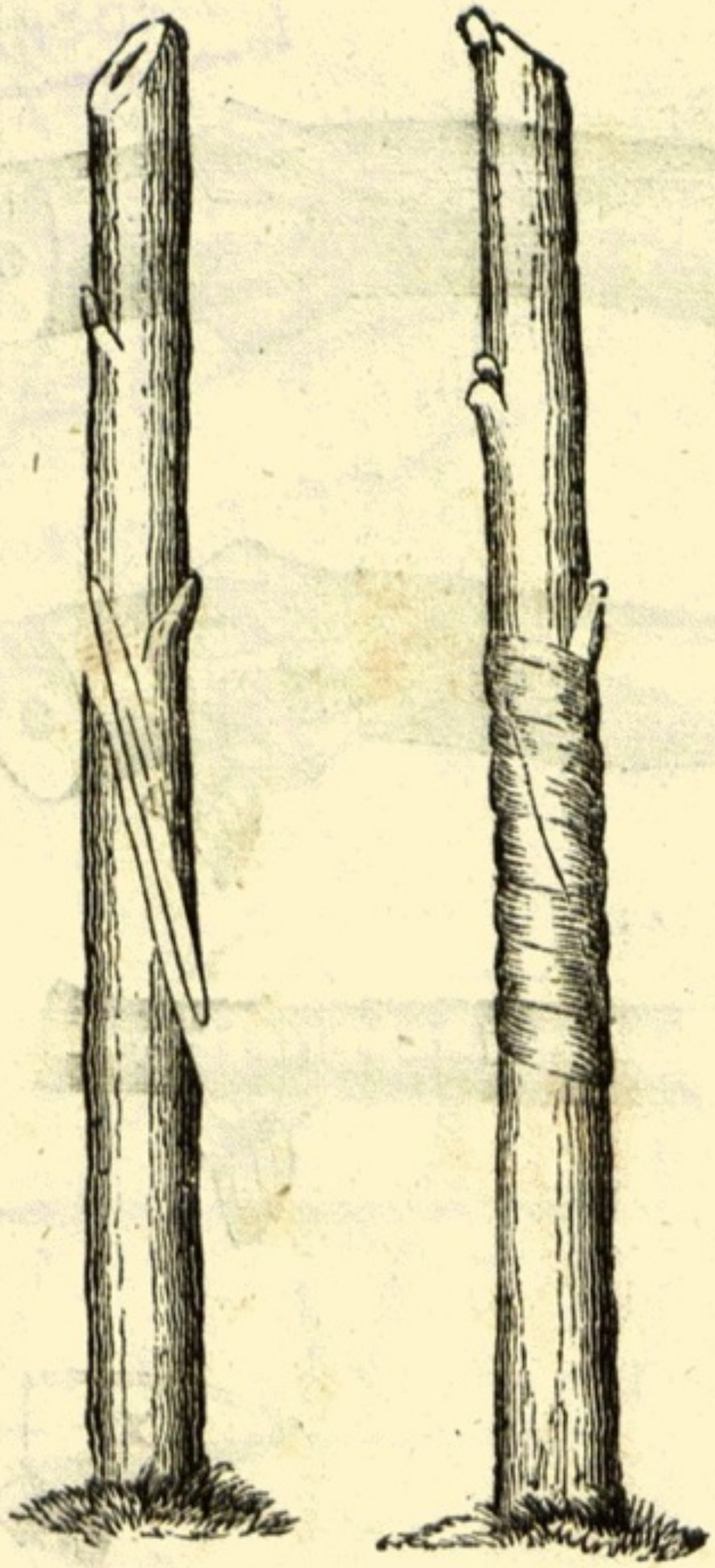

Какъ са пресажда съ перо.

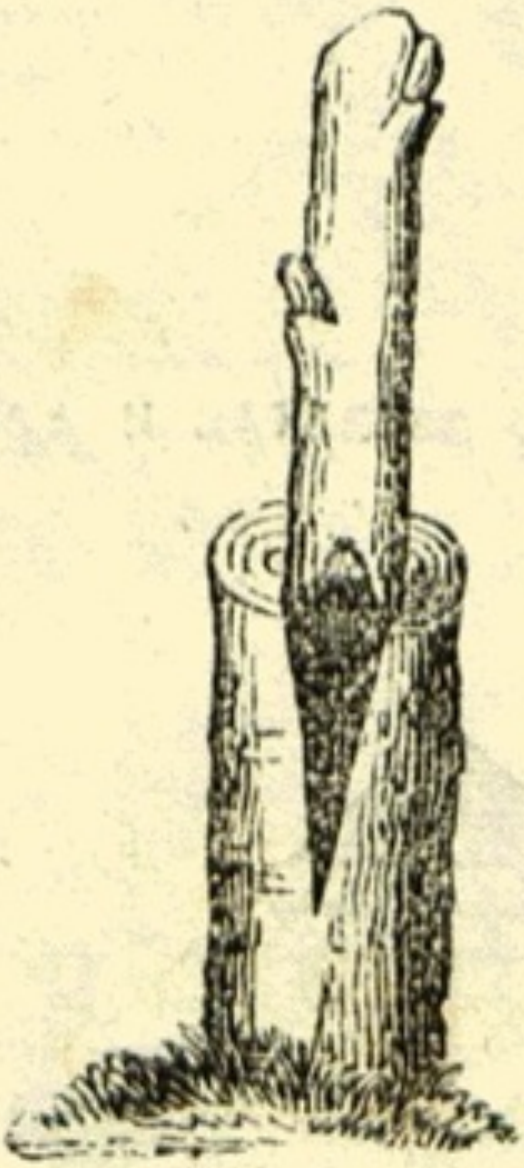

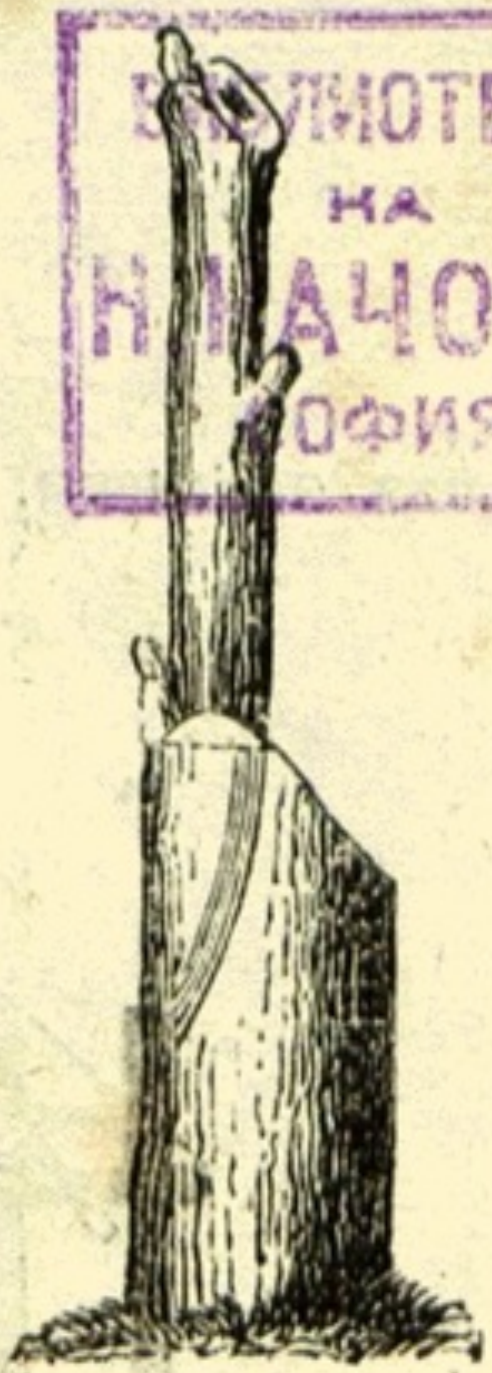

БИБЛИОТЕКА
НА
Н. ПАЧОВЪ
СОФИЯ

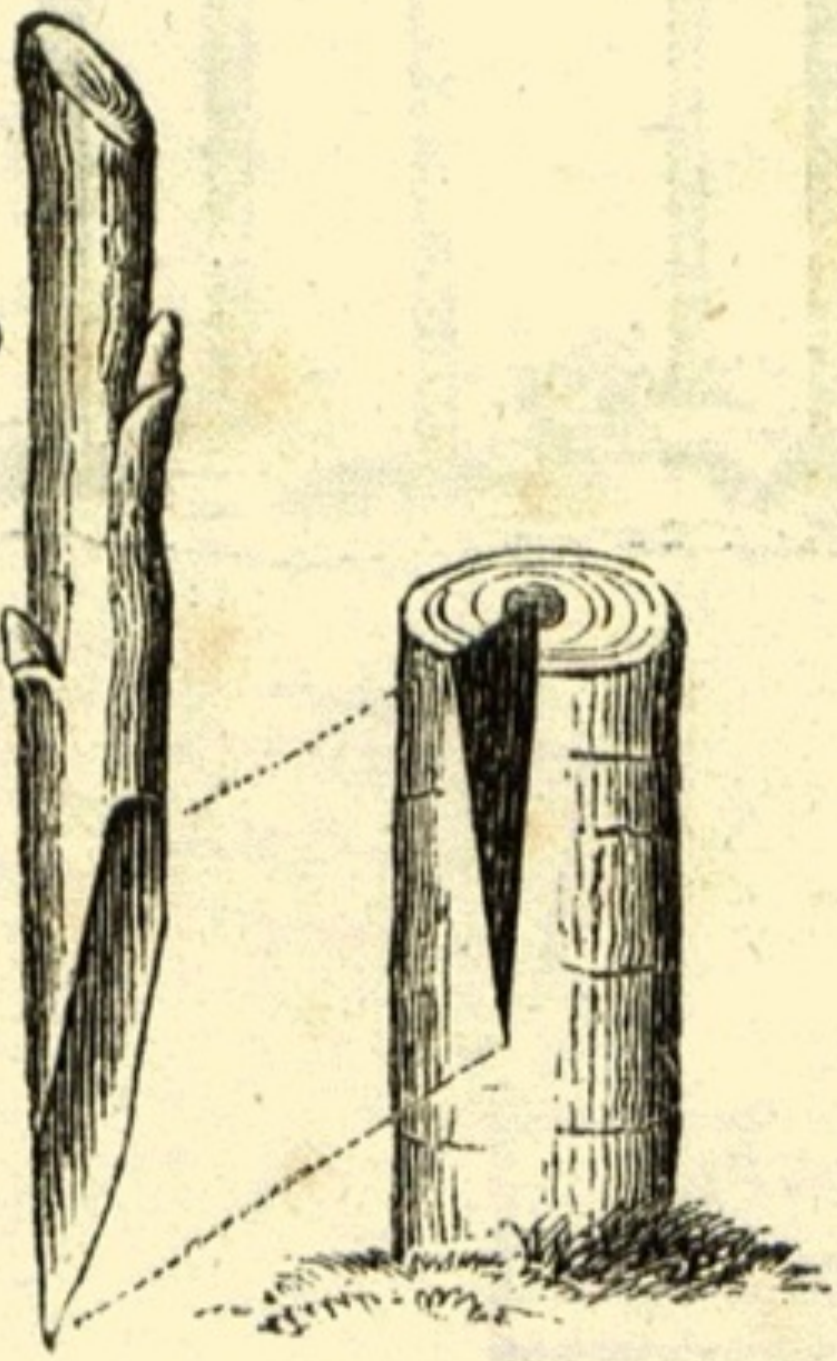

Покривъ за снопи, сено, звездель и дрѹги таквись.

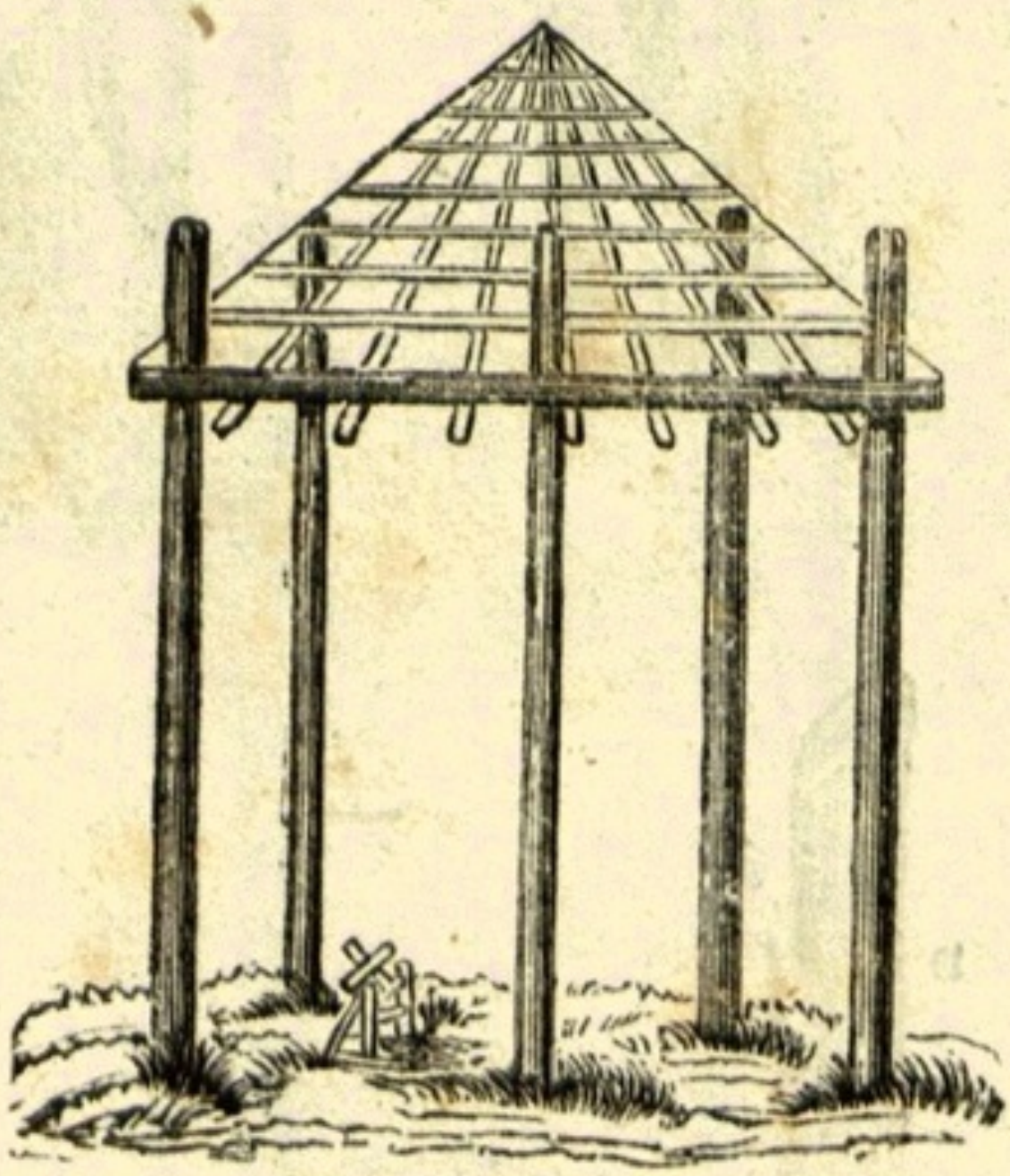

ПРОВЕРКА
1959

ПРОВЕРКА
1952

Моли сѧ Богꙋ, работи,
Твоѧта челѧдь ще цѧфти.

Гдѣ са трудомъ хлѣбъ долази,
Ту благословъ Божій слази.

B 9 4 7 9 1